จริยาปิฎก

ธัมมเทวปุตตจริยา

ชยทิสจริยา

ภิงสจริยา

กปิลราชจริยา

วัฏฏกโปตกจริยา

สังขพราหมณจริยา

มหาสุทัสสนจริยา

สีวิราชจริยา

กุรุธัมมจริยา

จูฬโพธิจริยา

มหิสราชจริยา

จันทกุมารจริยา

โสณนันทปัณฑิตจริยา

มาตังคจริยา

รุรุราชจริยา

โสมนัสสจริยา

ยุธัญชยจริยา

สัจจสวหยปัณฑิตจริยา

อกิตติจริยา

มหาโควินทจริยา

มัจฉราชจริยา

สุตโสมจริยา

มหาโลมหังสจริยา

เวสสันตรจริยา

สสปัณฑิตจริยา

สุวัณณสามจริยา

สังขปาลจริยา

เอกราชจริยา

มาตุโปสกจริยา

อโยฆรจริยา

จัมเปยยจริยา

เนมิราชจริยา

มูคปักขจริยา

กัณหทีปายนจริยา

ภูริทัตตจริยา

หนังสือเรื่อง จริยาปิฎก

รวบรวมโดย อาจารย์สุรพงศ์ เทพสุธา

คำอนุโมทนา

ตามที่ชมรมใฝ่ธรรมวันพุธ มีศรัทธานำบทย่อของพระไตรปิฎก ม.จ.ร. โดยเฉพาะคัมภีร์จริยาปิฎก มาเผยแผ่นั้นเป็นสิ่งที่ควรแก่การสาธุการอย่างยิ่ง เพราะเมื่ออ่านบทย่อแล้ว ทำให้เกิดศรัทธาที่จะอ่านเรื่องยาวโดยสมบูรณ์ คือทั้งพระไตรปิฎกและอรรถกถา ก็จะได้ความชัดเจนยิ่งขึ้น เป็นจุดเริ่มต้นที่จะเรียนรู้พระพุทธศาสนาต้องเริ่มต้นที่พระรัตนตรัยก่อน ถ้าไม่รู้จักพระพุทธเจ้าว่าเป็นมาอย่างไรแล้ว จะรู้จักพระธรรมและพระสงฆ์นั้น ย่อมไม่เป็นลำดับที่ถูกต้อง หรือแม้แต่รู้พระธรรมก่อนแล้ว ก็มักผสมความคิดเห็นของตัวลงไปแล้วก็นำพุทธภาษิตมารับรองแบบวิชาการ แต่งกระทู้ธรรม แต่งสิบคนก็มีความคิดเห็นสิบแบบจะถูกต้องตามพระบาลี อรรถกถา ฎีกาก็หาไม่ เพราะต่างคนต่างเชื่อความคิดเห็นของตัวว่าถูกต้อง ไม่เชื่อถือพระโบราณาจารย์คือพระอรรถกถาจารย์ มัวตีความพุทธพจน์เอง ซึ่งชาวพุทธเถรวาทเรารักษาพระพุทธพจน์ไม่ตัดหรือเติมเข้ามา แต่ปัจจุบันธรรมประยุกต์เข้ากับวิชาการทางโลกหลายรูปแบบ จนจำไม่ได้ว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ที่ไหน

จึงขออนุโมทนาชมรมใฝ่ธรรมวันพุธ ที่ศรัทธาในพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้นำเอาพระธรรมในพระไตรปิฎกมาเผยแผ่ให้ชาวพุทธได้รู้ในสิ่งที่ควรรู้ เป็นแบบอย่างที่ดี มุ่งความเจริญของพระธรรมวินัย เพื่อโลกที่กำลังร้อนทั้งภายนอกและภายใน

ดังที่พุทธองค์ตรัสว่า **อาทิตฺโต โลกสนฺนิวาโสติ......** พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสรู้แล้วทรงพิจารณาเห็นว่า โลกสันนิวาสอันไฟลุกโชนแล้ว ทรงแผ่พระมหากรุณาไปในหมู่สัตว์

พระอรรถกถาได้อธิบายว่า บทว่า โลกสนฺนิวาโส - โลกสันนิวาส ได้แก่เบญจขันธ์ (ขันธ์๕) ชื่อว่าโลก ด้วยอรรถว่า ย่อมแตกสลายไป. ชื่อว่าสันนิวาสเพราะเป็นที่อาศัยของสัตว์ทั้งหลาย ด้วยอำนาจตัณหาและทิฏฐิ. ที่อาศัยคือโลก

นั่นแหละชื่อว่าโลกสันนิวาส เพราะเป็นที่อาศัยของสัตว์โลกที่เรียกกันว่า "สัตว์" เพราะอาศัยขันธสันดานอันเป็นทุกข์ แม้โลกสันนิวาสนั้นก็เป็นไปด้วยกับขันธ์เหมือนกัน "โลกคือหมู่สัตว์เพราะอรรถว่า เป็นที่ดูบุญและบาปและเป็นที่ดูผลของบุญและผลของบาป" ความหมายของประโยคหลังนี้ ควรนำไปพิจารณาไตร่ตรองเสมอ แล้วจะรู้แจ้งโลกอันแท้จริง และดับไฟร้อนในตัวเราได้ ไม่ต้องไปดับที่คนอื่น เพราะดับยากแต่สิ่งที่เราเห็นบุญ-บาปและผลของบุญ-บาป นอกจากพระพุทธเจ้าแล้ว ไม่มีใครในโลกนี้ดับไฟสามกองนี้ได้ แม้พระองค์จะเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานไปแล้ว แต่ว่าน้ำคือพระธรรมคำสอนพระพุทธองค์ยังอยู่พร้อมบริบูรณ์ ขอเพื่อนร่วมชาติ ชรา และมรณะ มาพร้อมกันดับไฟของตัวเองเสียบ้าง แล้วโลกและประเทศชาติบ้านเมือง จะร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วหน้ากัน

สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ
สพฺพรสํ ธมฺมรโส ชินาติ
สพฺพรตึ ธมฺมรติ ชินาติ
ตณฺหกฺขโย สพฺพทุกฺขํ ชินาติ

พระครูธรรมธรสุมนต์ นนฺทิโก
วัดป่าธารน้ำทิพย์

คำปรารถ

สืบเนื่องจากนิทรรศการพุทธกิจ ๔๕ พรรษา ในงานวันอาสาฬหบูชาธรรมยาตราคุ้มครองโลก ซึ่งในปีนี้ได้จัดงานที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ระหว่างวันที่ ๑๓ ก.ค.- ๑๒ ส.ค. ๕๑ ส่วนหนึ่งของนิทรรศการได้นำเรื่องราวการสร้างบารมีอันยาวนานกว่ายี่สิบอสงไขยแสนกัปของพระพุทธเจ้าของเรามาเผยแผ่ มีคนจำนวนมากไม่ทราบมาก่อนว่าพระพุทธเจ้าของเราต้องบำเพ็ญเพียรอย่างยากลำบาก อย่างอดทน ด้วยพระมหากรุณาที่ยิ่งใหญ่ต่อพวกเรา ซึ่งพวกเราสามารถประจักษ์ชัดแจ้งจากพระธรรมคำสอน ที่ยังมีอย่างครบถ้วนตราบเท่าทุกวันนี้.

จริยาปิฎกเป็นเรื่องราวการสร้างบารมีของพระพุทธเจ้าในภัทรกัปนี้มีด้วยกัน ๓๕ เรื่อง ส่วนที่มีในชาดกจะมีด้วยกัน ๕๔๗ เรื่อง ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ได้นำเสนอทั้ง ๓๕ เรื่อง เป็นการนำเสนอในส่วนของพระไตรปิฎกจากฉบับมหาจุฬา ส่วนรายละเอียดที่มีในอรรถกถา จะนำเสนอในคราวต่อไป และเพื่อความซาบซึ้งและยังศรัทธาให้ตั้งมั่นมากขึ้น เพื่อจะยังกุศลธรรมอื่นๆให้เจริญมากขึ้น ควรอย่างยิ่งที่จะได้รับฟังรายละเอียดของจริยาปิฎกจากการบรรยายของท่านอาจารย์สมบัติ นันทิโก ซึ่งบรรจุในแผ่น MP3 จำนวน ๓ แผ่น ซึ่งทางชมรมฯได้จัดเตรียมให้สำหรับผู้สนใจทุกท่าน.

สุดท้ายนี้ขอให้พวกเราน้อมจิตให้เป็นกุศล ระลึกถึงคุณอันยิ่งของพระรัตนตรัย และอธิษฐานขอความดีที่ได้กระทำมาตลอดและกุศลที่จะได้กระทำต่อไป ขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระมหากรุณาธิคุณที่ยิ่งใหญ่อันหาค่าประมาณมิได้ และน้อมถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งเปรียบเหมือนพ่อของแผ่นดิน และขอแผ่เมตตาจิตไปยังคนไทยทั้งชาติและแผ่ให้กว้างขวางไปยังสรรพสัตว์ที่มีชีวิตทั้งหลายในโลกจงมีความสุขด้วยเถิด ขอความไม่มีภัยจงมีแก่สัตว์โลกทั้งปวงเถิด.

ด้วยความปรารถนาดี
ชมรมใฝ่ธรรมวันพุธ

คำนำ

จริยาปิฎกก็คือชาดกฉบับอย่างสั้นนั่นเอง เพราะมีเพียง ๓๕ เรื่อง อันต่างจากชาดกที่มีถึง ๕๔๗ เรื่อง เป็นพระพุทธวจนะคาถาล้วนในพระไตรปิฎก เล่ม ๓๓ ที่ตรัสแก่พระสารีบุตรเถระ ซึ่งได้ทูลถามพระพุทธองค์ โดยมีเรื่องเล่าว่า เมื่อพระองค์เสด็จไปโปรดพระประยูรญาติ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ ได้ทรงแสดงปาฏิหาริย์ เนรมิตรัตนจงกรมและเสด็จจงกรม ณ รัตนจงกลมเบื้องนภากาศนั้น ด้วยพุทธลีลา หาที่เปรียบมิได้เป็นอจินไตย พระสารีบุตรเถระได้ชักชวนพระอรหันตสาวก ห้าร้อยองค์มาทางอากาศด้วยฤทธิ์เข้าเฝ้าแล้วทูลถาม พระอภินิหารและพระบารมี ที่ทรงบำเพ็ญมา พระพุทธองค์ผู้ทรงแวดล้อมด้วยพระขีณาสพสองหมื่น ได้ทรงแสดงพุทธวงศ์ก่อน พระสารีบุตรเถระได้สดับแล้ว ก็ทราบว่า พระพุทธคุณนี้ ยิ่งใหญ่นัก พ้นวิสัยที่ใครๆ จะพรรณนาให้สิ้นสุดได้จึงคิดต่อไปว่าน่าอัศจรรย์ ธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้าคือบารมี มีอานุภาพมาก เป็นเหตุแห่งพุทธคุณทั้งหลาย เห็นปานนี้ ความเป็นบารมีเป็นความเจริญงอกงามในชาติไหนหนอ หรือว่า ถึงความแก่กล้าอย่างไร จึงทูลถามพระพุทธองค์

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งขัดสมาธิ ๓ ชั้น ณ รัตนจงกรม ประทับนั่งรุ่งโรจน์ดุจดวงอาทิตย์อ่อนรุ่งเรืองอยู่ ณ ภูเขายุคนธร ฉะนั้นจึงได้ตรัส แก่พระสารีบุตรว่า ดูก่อนสารีบุตรพุทธการกธรรมของเราได้เจริญงอกงาม จากภพสู่ภพ จากชาติสู่ชาติ ในกัปทั้งปวงเพราะทำด้วยความเคารพติดต่อกัน และด้วยการอุปถัมภ์ของวิริยะนับตั้งแต่สมาทาน แต่ในภัทรกัปนี้พุทธการกธรรม เหล่านั้นเกิดแก่กล้าในชาติเหล่านี้ แล้วได้ตรัสธรรมปริยาย อันมีชื่อว่า **จริยาปิฎกํ พุทฺธาปทานิยํ** - จริยาปิฎกเป็นที่ตั้งแห่งพระพุทธเจ้า ด้วยมีบทอาทิว่า **กปฺเป จ สตสหสฺเส** - ตลอดแสนกัปดังนี้.

อนึ่ง จริยาปิฎกนี้ มุ่งแสดงการบำเพ็ญบารมีให้เห็นเป็นตัวอย่างว่า ผู้จะเป็นพระพุทธเจ้านั้นต้องปฏิบัติอย่างไร แต่ในจริยาปิฎก ๓๕ เรื่องนั้น

ก็แสดงเพียงการบำเพ็ญทานบารมี ๑๐ เรื่อง ศีลบารมี ๑๐ เรื่อง เนกขัมมบารมี ๕ เรื่อง สัจจบารมี ๖ เรื่อง อธิษฐานบารมี ๑ เรื่อง เมตตาบารมี ๒ เรื่อง และอุเบกขาบารมี ๑ เรื่อง ยังขาดปัญญาบารมี วิริยบารมี และขันติบารมี ซึ่งท่านผู้อ่านสามารถหาอ่านได้ในพระไตรปิฎกชาดกเล่ม ๒๗ - ๒๘ ก็จะทราบเรื่องการบำเพ็ญบารมีทั้ง ๓ นี้ เพราะทั้งชาดกและจริยาปิฎกมีส่วนสัมพันธ์กัน

ก็จริยาปิฎกเล่มนี้ ได้นำมาเฉพาะในส่วนที่เป็นชั้นพระไตรปิฎกเท่านั้น ฉะนั้นถ้าปรารถนาจะรู้เนื้อความโดยละเอียดของจริยาปิฎก พึงอ่านคำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่มที่ ๗๔ ฉบับมหามงกุฎ ก็จะทราบเนื้อความได้โดยละเอียด ซึ่งทางชมรมฯจะได้จัดทำเนื้อความโดยละเอียดนั้นในโอกาสต่อไป

ที่สุดนี้ ขอกุศลเจตนาของทุกๆท่านที่ได้รับจากการอ่านหนังสือนี้ อันจะยังศรัทธาที่มีอยู่ให้มั่นคงมากขึ้น อีกทั้งยังได้เพิ่มพูนอริยทรัพย์ คือ ศรัทธา ศีล หิริ โอตตัปปะ สุตะ จาคะ ปัญญา อันเป็นเสบียงการเดินทางที่มั่นคง เพื่อสู่เป้าหมายที่จะออกจากวัฏฏะด้วยการบรรลุมรรค ผล นิพพาน ในอนาคตกาลด้วยกันทุกท่านเทอญ

ด้วยความปรารถนาดี

ชมรมใฝ่ธรรมวันพุธ

สารบัญ

จริยาปิฎก

ขอความนอบน้อมจงมีแด่
พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น

คันถารัมภกถา

(คำเริ่มต้นคัมภีร์)

พระจริยาอันเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สรรพโลก
ของพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงแสวงหาคุณใหญ่พระองค์ใด
ข้าพเจ้าขออภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น
ผู้มีอานุภาพเป็นอจินไตย ผู้เป็นนายกเลิศของโลก.

พระจริยาสมบูรณ์ด้วยวิชชาและจรณะ
นำสัตว์ออกจากโลกด้วยพระธรรมใด ข้าพเจ้าขอนมัสการ
พระธรรมอันอุดมนั้น อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบูชาแล้ว.

พระอริยสงฆ์ใด เป็นผู้ตั้งอยู่ในมรรคและผล
อันสมบูรณ์ด้วยคุณมีศีลเป็นต้น ข้าพเจ้าขอนอบน้อม
พระอริยสงฆ์นั้น ผู้เป็นเนื้อนาบุญอันยอดเยี่ยม.

บารมีใด มีทานบารมีเป็นต้น อันเป็นบารมีชั้นอุกฤษฏ์
ซึ่งบุคคลทำได้ยาก อันพระผู้มีพระภาคเจ้า
ผู้ทรงแสวงหาคุณใหญ่ประทับอยู่ ณ นิโครธาราม
ในแคว้นสักกะ ทรงประกาศอานุภาพแห่งสัมโพธิจริยา
แห่งพระบารมีเหล่านั้น ทรงสะสมไว้ในภัทรกัปนี้.

ปิฎกใด ชื่อว่าจริยาปิฎกอันพระโลกนาถ
ทรงแสดงแล้วแก่พระธรรมเสนาบดีสารีบุตร
ผู้เป็นยอดแห่งพระสาวกทั้งปวง.
ด้วยประการฉะนี้ ขอท่านสาธุชนทั้งหลาย
เมื่อหวังให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ตลอดกาลนาน
จงพิจารณาเนื้อความแห่งปิฎกนั้น ซึ่งจำแนกไว้ ฉะนี้.

ข้อเบ็ดเตล็ดในจริยาปิฎก

ถามว่า ชื่อว่า จริยาปิฎก ด้วยความหมายว่า อย่างไรกัน ?

ตอบว่า ด้วยความหมายว่าเป็นตำรา ประกาศถึงพระจริยานุภาพของพระศาสดาในชาติที่เป็นอดีต.

อีกอย่างหนึ่ง ด้วยความหมายว่าเป็นภาชนะ ประกาศอานุภาพแห่งพระจริยาทั้งหลาย ในชาติก่อนของพระศาสดานั้นเอง ฉะนั้นจึงเรียกว่า จริยาปิฎก.

อนึ่ง จริยาปิฎกนั้น นับเนื่องอยู่ในสุตตันตปิฎก ในปิฎก ๓ คือวินัยปิฎก สุตตันตปิฎก อภิธรรมปิฎก.

นับเนื่องอยู่ในขุททกนิกาย ในนิกาย๕ คือ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย ขุททกนิกาย.

สงเคราะห์เข้าในคาถา ในองค์แห่งคำสอน ๙ องค์ คือสุตตะ เคยยะ เวยยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัพภูตธรรม เวทัลละ.

สงเคราะห์เข้าในธรรมขันธ์เบ็ดเตล็ด ในธรรมขันธ์ ๘๔,๐๐๐ อันท่านผู้เป็นธรรมภัณฑาคาริก (พระอานนท์) ได้ประกาศไว้ อย่างนี้ว่า:-

เราได้ถือเอาธรรมที่ปรากฏแก่เรา จากพระพุทธเจ้า ๘๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ จากภิกษุ ๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์.

โดยวรรค สงเคราะห์เข้าใน ๓ วรรค คืออกิตติวรรค หัตถินาควรรค ยุธัญชยวรรค.

โดยจริยา สงเคราะห์เข้าในจริยา ๓๕ เรื่องคือใน อกิตติวรรคมี ๑๐ ในหัตถินาควรรคมี ๑๐ ในยุธัญชยวรรคมี ๑๕.

ใน ๓ วรรคนั้น อกิตติวรรค เป็นวรรคแรก.

ใน ๓๕ จริยานั้น อกิตติจริยา เป็นจริยาแรก.

คาถาแรก ของอกิตติจริยานั้น มีอาทิว่า:-

กปฺเป จ สตสหสฺเส จตุโร จ อสงฺขิเย
เอตฺถนฺตเร ยํ จริตํ สพฺพํ ตํ โพธิปาจนํ.

ใน ๔ อสงไขยแสนกัป ความประพฤติใดในระหว่างนี้
ความประพฤตินั้นทั้งหมด เป็นเครื่องบ่มพระโพธิญาณ.

คันถารัมภกถา จบ.

จริยาที่มีในอกิตติวรรคนี้คือ
(หมวดว่าด้วยการบำเพ็ญทานบารมี)

๑. อกิตติดาบส ๒. สังขพราหมณ์
๓. พระเจ้าธนัญชัยกุรุราช
๔. พระเจ้ามหาสุทัศนจักรพรรดิราช
๕. มหาโควินทพราหมณ์ ๖. พระเจ้าเนมิราช
๗. จันทกุมาร ๘. พระเจ้าสิวิราช
๙. พระเวสสันดร ๑๐.สสบัณฑิต

ผู้ให้ทานอันประเสริฐในกาลนั้น เป็นเรานี้เอง
การบริจาคเหล่านี้เป็นบริขารแห่งทาน เป็นทานบารมี
เราได้ให้ชีวิตเป็นทานแก่ยาจก จึงบำเพ็ญบารมีนี้ได้
เราเห็นยาจกเข้ามาเพื่อขอแล้ว ได้สละร่างกายของตนให้
ความเสมอด้วยทานของเราไม่มี
นี้เป็นทานบารมีของเรา ฉะนี้แล

ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาค
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๑. อกิตติจริยา (ทานอุปบารมี)
ว่าด้วยจริยาของอกิตติดาบส

[๑] ใน ๔ อสงไขยแสนกัป ความประพฤติใดในระหว่างนี้
ความประพฤตินั้นทั้งหมด เป็นเครื่องบ่มพระโพธิญาณ
[๒] เราจักเว้นความประพฤติในภพน้อยภพใหญ่ในกัปที่ล่วง
แล้วเสีย จักบอกความประพฤติในกัปนี้ เธอจงฟังเรา
[๓] เราเป็นดาบสมีนามว่าอกิตติ เข้าไปอาศัยอยู่ในป่าใหญ่
ที่ว่างเปล่า สงัดเงียบปราศจากเสียงอื้ออึงในกาลใด
[๔] ในกาลนั้น ด้วยเดชแห่งความประพฤติตบะของเรา
ท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่ในดาวดึงสเทวโลก ทรงร้อนพระทัย
แปลงร่างเป็นพราหมณ์ เข้ามาหาเราเพื่อภิกษา
[๕] เราได้เห็นอินทพราหมณ์มายืนอยู่ใกล้ประตูบรรณศาลา
ของเรา จึงหยิบใบหมากเม่าที่เรานำมาจากป่า ซึ่งไม่มี
น้ำมันทั้งไม่มีรสเค็ม มอบให้จนหมดพร้อมทั้งภาชนะ
[๖] เราครั้นให้ใบหมากเม่าแก่อินทพราหมณ์นั้นแล้ว
จึงคว่ำภาชนะ ละการแสวงหาใหม่ เข้าไปยังบรรณศาลา
[๗] แม้ในวันที่ ๒ ที่ ๓ อินทพราหมณ์ก็เข้ามายังสำนักของเรา
เราไม่หวั่นไหว ไม่ยึดมั่น ได้ให้ไปเหมือนอย่างนั้น

[๘] ในสรีระของเรามีผิวพรรณไม่เปลี่ยนแปลง
เพราะการอดอาหารนั้นเป็นปัจจัยเลย
เรายับยั้งอยู่ตลอดวันนั้น ๆ ด้วยปีติ สุข และความยินดี
[๙] ถ้าเราพึงได้ทักขิไณยบุคคลที่ประเสริฐ
แม้เดือนหนึ่ง สองเดือน เราก็ไม่หวั่นไหว
ไม่ท้อใจ พึงให้ทานอันอุดม
[๑๐] เมื่อเราให้ทานแก่อินทพราหมณ์นั้น เราจะได้ปรารถนายศ
และลาภก็หามิได้ แต่เราปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณ
เท่านั้น จึงได้ประพฤติกรรมเหล่านั้น ฉะนี้แล

อกิตติจริยาที่ ๑ จบ

๒. สังขพราหมณจริยา (ทาน)

ว่าด้วยจริยาของสังขพราหมณ์

[๑๑] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นพราหมณ์นามว่าสังขะ
ต้องการจะข้ามมหาสมุทรจึงเข้าไปยังปัฏฐนคาม
[๑๒] ณ ที่นั้น เราได้เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้เอง
ผู้ไม่ทรงพ่ายแพ้เดินสวนทางมาตามทางกันดาร
บนภาคพื้นที่แข็งกระด้างอันร้อนจัด
[๑๓] เราครั้นเห็นท่านเดินสวนทางมา จึงคิดถึงประโยชน์นี้ว่า
บุญเขตนี้มาถึงสัตว์ผู้ต้องการบุญ

[๑๔] เปรียบเหมือนบุรุษชาวนาเห็นนาเป็นที่น่ายินดีมาก
(เป็นอู่ข้าวอู่น้ำ) แต่ไม่ปลูกพืชลงในนานั้น
เขาชื่อว่าเป็นผู้ไม่ต้องการข้าวเปลือกฉันใด

[๑๕] เราผู้ต้องการบุญก็ฉันนั้นเหมือนกัน เห็นบุญเขตที่ประเสริฐสุดแล้ว ถ้าไม่ทำสักการะในบุญเขตนั้น เราก็ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ต้องการบุญ

[๑๖] อำมาตย์ต้องการจะให้ชนชาวเมืองของพระราชายินดี
แต่ไม่ยอมให้ทรัพย์และข้าวเปลือกแก่ชนชาวเมืองเหล่านั้น
เขาก็ย่อมเสื่อมจากความยินดีฉันใด

[๑๗] เราผู้ต้องการบุญก็ฉันนั้นเหมือนกัน เห็นทักขิไณยบุคคล
ที่ไพบูลย์แล้ว ถ้าไม่ถวายทานแก่ทักขิไณยบุคคลนั้น
ก็จักเสื่อมจากบุญ

[๑๘] เราครั้นคิดอย่างนี้แล้วจึงถอดรองเท้า
กราบเท้าของท่านแล้ว ได้ถวายร่มและรองเท้า

[๑๙] เพราะเหตุนั้น เราจึงเป็นผู้ละเอียดอ่อนเจริญสุขเป็นร้อยเท่า
อนึ่ง เราเมื่อบำเพ็ญทานให้บริบูรณ์ได้ถวายแก่ท่านอย่างนี้แล

สังขพราหมณจริยาที่ ๒ จบ

๓. กุรุธรรมจริยา (ทาน)
ว่าด้วยพระจริยาของพระเจ้าธนัญชัยกุรุราช

[๒๐] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นพระราชานามว่าธนัญชัย อยู่ในกรุงอินทปัตถ์ที่อุดม ประกอบด้วยกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ

[๒๑] ครั้งนั้น พวกพราหมณ์ชาวแคว้นกาลิงคะได้มาหาเรา ขอพญาคชสาร ซึ่งประกอบด้วยธัญญลักษณะสมบูรณ์ ด้วยมงคลกับเราว่า

[๒๒] ชนบทฝนไม่ตกเลย เกิดทุพภิกขภัย อดอยากมาก ขอพระองค์โปรดพระราชทานพญาคชสาร ตัวประเสริฐมีกายสีเขียวชื่อว่าอัญชันด้วยเถิด

[๒๓] เราคิดว่าการห้ามยาจกที่มาถึงแล้ว เป็นการไม่สมควร แก่เราเลย กุศลสมาทานของเราอย่าได้เสียหายเลย เราจักให้คชสารตัวประเสริฐ

[๒๔] เราได้จับงวงพญาคชสารวางลงบนมือพราหมณ์แล้ว จึงหลั่งน้ำในเต้าทองลงบนมือของพวกพราหมณ์ ได้ให้พญาคชสารไป

[๒๕] เมื่อเราได้ให้พญาคชสารนั้นไป พวกอำมาตย์ได้กล่าวคำนี้ว่า เหตุไรหนอ พระองค์จึงพระราชทานพญาคชสาร ตัวประเสริฐของพระองค์แก่พวกยาจก

[๒๖] เมื่อพระองค์พระราชทานพญาคชสาร ซึ่งประกอบด้วย
ธัญลักษณะสมบูรณ์ด้วยมงคล ชนะสงคราม
อันสูงสุดนั้นแล้ว พระองค์เป็นพระราชาจักทำอะไรได้
[๒๗] เราได้ตอบว่า แม้ราชสมบัติทั้งหมดเราก็ควรให้
ถึงสรีระของตนเราก็ควรให้ แต่พระสัพพัญญุตญาณเป็นที่
รักของเรา เพราะฉะนั้น เราจึงได้ให้พญาคชสาร ฉะนี้แล

กุรุธรรมจริยาที่ ๓ จบ

๔. มหาสุทัสสนจริยา (ทาน)

ว่าด้วยพระจริยาของพระเจ้าจักรพรรดิทรงพระนามว่า
มหาสุทัสสนะ

[๒๘] ในกาลที่เราเป็นพระเจ้าจักรพรรดินามว่ามหาสุทัสสนะ
มีพลานุภาพมาก ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินในกรุงกุสาวดี
[๒๙] ครั้งนั้น เราได้สั่งให้ประกาศทุกๆ วัน วันละ ๓ ครั้งว่า
ใครอยากได้อะไร ปรารถนาอะไร ใครจะให้ทรัพย์อะไร
[๓๐] ใครหิว ใครกระหาย ใครต้องการดอกไม้
ใครต้องการเครื่องลูบไล้ ใครเปลือย จักนุ่งห่มผ้าสีต่างๆ
[๓๑] ใครต้องการร่มสำหรับไปในหนทาง ก็จงมารับเอาไป
ใครต้องการรองเท้าที่อ่อนนุ่มสวยงาม ก็จงมารับเอาไป
เราให้ประกาศดังนี้ ทั้งเวลาเช้าและเวลาเย็นทุกๆ วัน

[๓๒] ทานนั้นเราไม่ตกแต่งไว้ในที่ ๑๐ แห่ง
หรือในที่ ๑๐๐ แห่ง แต่เราตกแต่งทรัพย์ไว้
สำหรับยาจกในที่หลายร้อยแห่ง
[๓๓] วณิพกจะมาในเวลากลางวันหรือจะมาในเวลากลางคืนก็ตาม
ก็จะได้โภคะตามความปรารถนาพอเต็มมือกลับไปเสมอ
[๓๔] เราได้ให้มหาทานเห็นปานนี้จนตลอดชีวิต
เราจะให้ทรัพย์ที่น่ารังเกียจก็หาไม่ และเราจะไม่มีการสั่งสม
ก็หาไม่
[๓๕] เหมือนคนไข้กระสับกระส่าย เพื่อจะพ้นจากโรค
ต้องให้หมอพอใจด้วยทรัพย์จึงจะพ้นจากโรคได้ฉันใด
[๓๖] เราก็ฉันนั้นเหมือนกัน รู้อยู่ เพื่อบำเพ็ญทานให้บริบูรณ์
โดยไม่มีส่วนเหลือ เพื่อทำใจที่พร่องให้เต็ม
จึงให้ทานแก่วณิพก เรามิได้อาลัย มิได้หวังอะไร
ได้ให้ทานเพื่อบรรลุสัมโพธิญาณ ฉะนี้แล

มหาสุทัสสนจริยาที่ ๔ จบ

๕. มหาโควินทจริยา (ทานอุปบารมี)

ว่าด้วยจริยาของมหาโควินทพราหมณ์

[๓๗] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นพราหมณ์มีนามว่า
มหาโควินทะ เป็นปุโรหิตของพระราชา ๗ พระองค์

อันมนุษย์และเทวดาบูชาแล้ว

[๓๘] ครั้งนั้น เครื่องบรรณาการอันใด ในราชอาณาจักรทั้ง ๗ ได้มีแล้วแก่เรา เราได้ให้มหาทานด้วยเครื่องบรรณาการนั้น ซึ่งเหมือนทะเลที่ไม่กระเพื่อม

[๓๙] ทรัพย์และข้าวเปลือกจะเป็นที่น่ารังเกียจสำหรับเราก็หาไม่ แม้ตัวเราเองจะไม่มีการสั่งสมก็หาไม่ แต่พระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา เพราะฉะนั้น เราจึงให้ทรัพย์อย่างประเสริฐ ฉะนี้แล

มหาโควินทจริยาที่ ๕ จบ

๖. เนมิราชจริยา (ทานอุปบารมี)

ว่าด้วยพระจริยาของพระเจ้าเนมิราช

[๔๐] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นมหาราชนามว่าเนมิ เป็นบัณฑิต ต้องการกุศลอยู่ในกรุงมิถิลาที่อุดมสมบูรณ์

[๔๑] เราได้สร้างโรงทานจตุรมุข ๔ แห่ง แล้วได้บำเพ็ญทานที่ศาลานั้นแก่หมู่เนื้อนก และคนเป็นต้น

[๔๒] บำเพ็ญมหาทาน คือเครื่องนุ่มห่ม ที่นอน ข้าว น้ำ และโภชนะ ไม่ขาดสาย

[๔๓] เหมือนเสวกรับใช้นายเพราะเหตุแห่งทรัพย์ ย่อมแสวงหานายที่ตนพึงให้ยินดีได้

ด้วยกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ฉันใด
[๔๔] เราก็ฉันนั้นเหมือนกัน
จักแสวงหาพระสัพพัญญุตญาณในภพทั้งปวง
จึงให้สัตว์ทั้งหลายได้อิ่มหนำด้วยทานแล้ว
ปรารถนาพระโพธิญาณอันอุดม ฉะนี้แล

เนมิราชจริยาที่ ๖ จบ

๗. จันทกุมารจริยา (ทาน)

ว่าด้วยพระจริยาของพระจันทกุมาร

[๔๕] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นโอรสของพระเจ้าเอกราช
มีนามว่าจันทกุมาร อยู่ในกรุงปุปผวดี
[๔๖] เราพ้นจากการบูชายัญแล้ว ออกมาจากที่บวงสรวงนั้น
ยังความสังเวชให้เกิดขึ้นแล้ว บำเพ็ญมหาทาน
[๔๗] เรายังมิได้ให้ทานแก่ทักขิไณยบุคคลแล้ว ก็จะไม่ดื่มน้ำ
ไม่เคี้ยว และไม่บริโภคโภชนะแม้ ๕-๖ ราตรี
[๔๘] ธรรมดาพ่อค้า รวบรวมสินค้าไว้แล้ว ในที่ใดจะมีกำไรมาก
ก็จะนำสินค้าไปขายในที่นั้น ฉันใด
[๔๙] สิ่งของที่เราให้แก่ผู้อื่น มีค่ามากกว่าสิ่งของที่ตนใช้เอง
ฉันนั้นเพราะฉะนั้นควรให้ทานแก่ผู้อื่นอันนั้นจักมีผลตั้งร้อย

[๕๐] เรารู้อำนาจประโยชน์นั้นแล้ว จึงให้ทานในภพน้อยภพใหญ่
จักไม่ถอยกลับ (ไม่ท้อถอย) จากการให้ทาน
เพื่อบรรลุสัมโพธิญาณ ฉะนี้แล

จันทกุมารจริยาที่ ๗ จบ

๘. สิวิราชจริยา (ทานบารมี)

ว่าด้วยพระจริยาของพระเจ้าสิวิ

[๕๑] ในกาลที่เราเป็นกษัตริย์นามว่าสิวิ อยู่ในกรุงชื่ออริฏฐะ
เรานั่งอยู่ในปราสาทที่ประเสริฐ ได้คิดอย่างนี้ว่า
[๕๒] ทานในมนุษยโลกอย่างใดอย่างหนึ่ง
ที่เราไม่ได้ให้แล้วไม่มี แม้ผู้ใดพึงขอจักษุกะเรา
เราก็พึงให้แก่ผู้นั้นได้ไม่หวั่นไหว
[๕๓] ท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่กว่าทวยเทพ ทรงทราบความดำริ
ของเราแล้ว ประทับนั่งในเทพบริษัทได้ตรัสพระดำรัสนี้ว่า
[๕๔] พระเจ้าสิวิพระองค์นั้นผู้ทรงมีฤทธิ์มาก
ประทับนั่งในปราสาทที่ประเสริฐ
ทรงดำริถึงทานต่าง ๆ ไม่ทรงเห็นสิ่งที่ยังมิได้ให้
[๕๕] ข้อนั้นจะเป็นจริงหรือไม่หนอ เอาเถอะ เราจักทดลอง
พระองค์ดู ท่านทั้งหลายพึงคอยเราสักครู่หนึ่ง
เพียงเราทราบความจริงใจของพระเจ้าสิวิเท่านั้น

[๕๖] ท้าวสักกะจึงแปลงร่างเป็นคนตาบอด มีกายสั่น
ศีรษะหงอก หนังย่น กระสับกระส่ายเพราะความชรา
เข้าเฝ้าพระราชา

[๕๗] ครั้งนั้น อินทพราหมณ์นั้นประคองแขนทั้งซ้ายและขวา
ประนมมือขึ้นเหนือศีรษะได้กล่าวคำนี้ว่า

[๕๘] ข้าแต่พระมหาราชผู้ทรงธรรม ทรงปกครองแคว้นให้เจริญ
ข้าพระองค์จะขอรับบริจาคทานกะพระองค์
เกียรติคุณคือความยินดีในทานของพระองค์
ฟุ้งขจรไปในเทวดาและมนุษย์

[๕๙] นัยน์ตาแม้ทั้ง๒ข้างของข้าพระองค์ถูกโรคขจัดบอด
เสียแล้วขอพระองค์จงพระราชทานพระเนตรข้างหนึ่งแก่
ข้าพระองค์ด้วยเถิด แม้พระองค์ก็ทรงยังอัตภาพให้เป็นไป
ได้ด้วยพระเนตรข้างหนึ่ง

[๖๐] เราได้ฟังคำของพราหมณ์นั้นแล้ว ทั้งยินดีและตื่นเต้น
ประนมมือ เกิดปีติปราโมทย์ ได้กล่าวคำนี้ว่า

[๖๑] เราคิดแล้ว ลงจากปราสาทมาถึงที่นี้เดี๋ยวนี้เอง
ท่านรู้จิตของเราแล้วมาขอนัยน์ตา

[๖๒] โอ ! ความปรารถนาของเราสำเร็จแล้วความดำริของเรา
บริบูรณ์แล้ว วันนี้ เราจักให้ทานอันประเสริฐ ซึ่งเรายัง
ไม่เคยให้แก่พวกยาจก

[๖๓] มานี่แน่ะหมอสิวิกะ จงขมีขมันอย่าชักช้า อย่าครั่นคร้าม
จงควักนัยน์ตาทั้ง ๒ ข้างออกให้แก่วณิพกไปเถิด

[๖๔] หมอสิวิกะนั้นถูกเราเตือนแล้ว เชื่อฟังคำของเรา
ได้ควักนัยน์ตาทั้ง ๒ ออกให้แก่ยาจกเหมือนคนควักจาวตาล

[๖๕] เมื่อเราจะให้ทานก็ดี กำลังให้ทานก็ดี ให้ทานแล้วก็ดี จิตของเราไม่เป็นอย่างอื่นเพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณเท่านั้น

[๖๖] จักษุทั้ง ๒ เป็นที่น่าเกลียดชังสำหรับเราก็หาไม่ แม้ตัวเราเองจะเป็นที่เกลียดชังก็หาไม่ แต่พระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา เพราะฉะนั้น เราจึงได้ให้จักษุ ฉะนี้แล

สิวิราชจริยาที่ ๘ จบ

๙. เวสสันตรจริยา (ทานอุปบารมี)

ว่าด้วยพระจริยาของพระเวสสันดร

[๖๗] นางกษัตริย์พระนามว่าผุสดีพระชนนีของเรา
เป็นพระมเหสีที่รักของท้าวสักกะ ในอดีตชาติ

[๖๘] ท้าวสักกะจอมเทพทรงทราบว่าพระนางจะสิ้นอายุ
จึงตรัสดังนี้ว่า นางผู้เจริญ เราจะให้พร ๑๐ ประการ
ที่เธอปรารถนาแก่เธอ

[๖๙] พอท้าวสักกะตรัสอย่างนั้นแล้ว พระเทวีนั้นได้ทูลท้าวสักกะดังนี้ว่า หม่อมฉันมีความผิดอะไรหนอ
หม่อมฉันเป็นที่ น่ารังเกียจสำหรับพระองค์หรือหนอ
พระองค์จึงจะให้หม่อมฉันเคลื่อนจากสถานอันน่ารื่นรมย์

เหมือนลมพัด ต้นไม้ให้หวั่นไหว
[๗๐] ท้าวสักกะนั้นเมื่อพระนางผุสดีตรัสอย่างนี้
ก็ได้ตรัสกะพระนางดังนี้อีกว่า เธอไม่ได้ทำความชั่วเลย
และเธอจะไม่เป็นที่รักของเราก็หาไม่
[๗๑] แต่อายุของเธอมีประมาณเท่านี้เอง
เวลานี้จักเป็นเวลาที่เธอต้องจุติ
เธอจงรับพร ๑๐ ประการอันประเสริฐสุดที่เราจะให้
[๗๒] พระนางผุสดีนั้น รับพรที่ท้าวสักกะประทานแล้ว
ร่าเริงยินดีปราโมทย์เลือกพร ๑๐ ประการ รวมเราไว้ด้วย
[๗๓] พระนางผุสดีนั้น จุติจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้นแล้ว
มาบังเกิดในตระกูลกษัตริย์ ได้สมาคมกับพระเจ้ากรุงสญชัย
(เป็นมเหสีของพระเจ้ากรุงสญชัย) ในกรุงเชตุดร
[๗๔] ในกาลที่เราลงสู่พระครรภ์ของพระนางผุสดีพระมารดดาที่รัก
ด้วยเดชของเราพระมารดาของเราเป็นผู้ยินดีในทานทุกเมื่อ
[๗๕] คนไม่มีทรัพย์ คนป่วยไข้ (กระสับกระส่าย) คนแก่ ยาจก
คนเดินทาง สมณะ พราหมณ์ คนสิ้นเนื้อประดาตัว
คนไม่มีอะไรเลย พระนางก็ให้ทาน
[๗๖] พระนางผุสดีทรงพระครรภ์ครบ ๑๐ เดือน
เมื่อพระเจ้าสัญชัยทรงทำประทักษิณพระนคร
พระนางก็ประสูติเราที่ท่ามกลางถนนของคนค้าขาย
[๗๗] ชื่อของเราจึงไม่เนื่องข้างฝ่ายพระมารดา

และไม่เนื่องข้างฝ่ายพระบิดา เพราะเราเกิดที่ถนนของคน
ค้าขายนี้ เพราะฉะนั้น เราจึงมีนามว่าพระเวสสันดร

[๗๘] ในกาลที่เราเป็นทารกอายุได้ ๘ ขวบแต่กำเนิด
นั่งอยู่ในปราสาทคิดจะให้ทานว่า

[๗๙] เราพึงประกาศให้หัวใจนัยน์ตา แม้กระทั่งเนื้อและเลือด
พึงให้ทั้งกาย ถ้าใครจะพึงขอกับเรา

[๘๐] เมื่อเราคิดถึงความเป็นจริง จิตของเราก็ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว
ในขณะนั้น แผ่นดิน ภูเขาสิเนรุราช และราวป่าก็ไหว

[๘๑] ในเดือนเต็มวันอุโบสถที่ ๑๕ ทุกกึ่งเดือน
เราขึ้นคอมงคลหัตถีปัจจัยนาค เข้าไปยังศาลาเพื่อจะให้ทาน

[๘๒] พราหมณ์ทั้งหลายชาวแคว้นกาลิงคะได้เข้ามาหาเรา
ได้ขอพญาคชสารซึ่งประกอบด้วยธัญลักษณะสมบูรณ์
ด้วยมงคลกับเราว่า

[๘๓] ชนบทฝนไม่ตกเลย เกิดทุพภิกขภัยอดอยากมาก
ขอพระองค์โปรดพระราชทานพญาคชสาร
ตัวประเสริฐเผือกผ่อง ซึ่งเป็นช้างอุดมมงคลด้วยเถิด

[๘๔] พราหมณ์ทั้งหลายขอสิ่งใดกับเรา
เราจะให้สิ่งนั้นไม่หวั่นไหวเลย เราไม่ซ่อนเร้นของที่มีอยู่
ใจของเรายินดีในทาน

[๘๕] เมื่อยาจกมาถึงแล้ว การห้าม (การไม่ให้) ไม่สมควรแก่เรา
กุศลสมาทาน ของเราอย่าได้เสียหายเลย

เราจักให้คชสารตัวประเสริฐ
[๘๖] เราได้จับงวงพญาคชสารวางบนมือพราหมณ์แล้ว จึงหลั่งน้ำ
ในเต้าทองลงบนมือได้ให้พญาคชสารแก่พวกพราหมณ์
[๘๗] อีกเรื่องหนึ่ง เมื่อเราให้พญาคชสารที่อุดมเผือกผ่อง
แม้ในกาลนั้น แผ่นดิน ภูเขาสิเนรุราช และราวป่าก็ไหวอีก
[๘๘] เพราะเราให้พญาคชสารนั้น ชาวกรุงสีพีจึงพากันโกรธเคือง
มาประชุมกันแล้ว ขับไล่เราจากแว่นแคว้นของตนว่า
จงไปยังภูเขาวงกต
[๘๙] เมื่อชาวนครเหล่านั้นกลับไป จิตของเราตั้งมั่นไม่หวั่นไหว
เราได้ขอพรอย่างหนึ่งเพื่อจะบำเพ็ญมหาทาน
[๙๐] เราขอแล้ว ชาวกรุงสีพีทั้งหมดได้ให้พรอย่างหนึ่งแก่เรา
เราจึงให้นำกลองคู่หนึ่งไปตีประกาศว่า เราจะบริจาค
มหาทาน
[๙๑] เสียงดังกึกก้องอึงมี่น่าหวาดกลัวย่อมเป็นไปในโรงทาน
นั้นว่า ชาวกรุงสีพีขับไล่พระเวสสันดรนี้เพราะทาน
เรายังจะให้ทานอีกหรือ
[๙๒] เราได้ให้ช้าง ม้า รถ ทาสี ทาสา แม่โค ทรัพย์
ครั้นให้มหาทานแล้ว ก็ออกจากนครไปในกาลนั้น
[๙๓] เมื่อเราครั้นออกจากนครแล้ว เหลียวกลับมาดู แม้ในกาลนั้น
แผ่นดิน ภูเขาสิเนรุราชและราวป่าก็ไหวแล้ว
[๙๔] เราให้ม้าสินธพ ๔ ตัวและรถแล้วยืนอยู่ที่ทางใหญ่ ๔ แยก

ผู้เดียวไม่มีเพื่อน ได้กล่าวกับพระนางมัทรีเทวีดังนี้ว่า
[๙๕] แม่มัทรีเธอจงอุ้มกัณหากุมารีเถิด เพราะเธอเป็นน้อง คงเบากว่า พี่จะอุ้มพ่อชาลี เพราะเขาเป็นพี่คงจะหนัก
[๙๖] พระนางมัทรีทรงอุ้มแม่กัณหาผู้อ่อนนุ่มดังดอกปทุมและบัวขาว เราได้อุ้มพ่อชาลีหน่อกษัตริย์ เปรียบดังแท่งทองคำ
[๙๗] ชนทั้ง ๔ เป็นกษัตริย์สุขุมาลชาติ ผู้อภิชาตบุตรได้เสด็จดำเนินไปตามทางที่ขรุขระและราบเรียบไปยังภูเขาวงกต
[๙๘] มนุษย์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง เดินตามมาในหนทางก็ดี สวนทางก็ดี เราทั้งหลายได้ไต่ถามเขาถึงหนทางว่า เขาวงกตอยู่ที่ไหน
[๙๙] เขาเห็นเราทั้งหลาย ณ ที่นั้นแล้ว ได้เปล่งเสียงอันประกอบด้วยกรุณา กษัตริย์เหล่านี้คงจะต้องเสวยทุกข์อย่างยิ่ง เพราะภูเขาวงกตไกล
[๑๐๐] ถ้าพระกุมารและกุมารีเห็นต้นไม้ที่มีผลในป่าใหญ่ พระกุมารกุมารีก็จะทรงกันแสง เพราะเหตุแห่งผลไม้เหล่านั้น
[๑๐๑] ต้นไม้ทั้งหลายอันสูงใหญ่ไพศาล เห็นพระกุมารและกุมารีทรงกันแสง ก็จะโน้มยอดลงมาหาพระกุมารและกุมารีเอง
[๑๐๒] พระนางมัทรีผู้ทรงความงามทั่วสรรพางค์กาย ทรงเห็นความอัศจรรย์นี้ซึ่งไม่เคยมีมา น่าขนพองสยองเกล้า จึงให้สาธุการเป็นไปว่า

[๑๐๓] ความอัศจรรย์ไม่เคยมีในโลก บังเกิดขนชูชันหนอ หมู่ไม้น้อมยอดลงมาเองด้วยเดชแห่งพระเวสสันดร

[๑๐๔] ยักษ์ (เทวดา) ทั้งหลายได้ย่นทางให้ ด้วยความเอ็นดูพระกุมารและกุมารี ในวันที่เสด็จออกจากกรุงสีพีนั้นเอง เราทั้ง ๔ ได้ไปถึงเจตราษฎร์

[๑๐๕] ครั้งนั้น พวกเจ้า ๑๖,๐๐๐ องค์อยู่ในกรุงมาตุละ ทั้งหมดก็ประนมมือร้องไห้มาหา

[๑๐๖] เราเจรจาปราศรัยกับโอรสของพระเจ้าเจตราชเหล่านี้อยู่ ณ ที่นั้น ให้พระโอรสของพระเจ้าเจตราชเหล่านั้นกลับที่ประตูนั้นแล้ว ได้ไปยังภูเขาวงกต

[๑๐๗] ท้าวสักกะจอมเทพ ตรัสเรียกวิสสุกรรมเทพบุตรผู้มีฤทธิ์มาก แล้วรับสั่งให้เนรมิตบรรณศาลาอย่างสวยงามน่ารื่นรมย์สำหรับเป็นอาศรมอย่างดี

[๑๐๘] วิสสุกรรมเทพบุตรผู้มีฤทธิ์มาก รับพระบัญชาของท้าวสักกะแล้ว เนรมิตบรรณศาลาอย่างสวยงาม น่ารื่นรมย์สำหรับเป็นอาศรมอย่างดี

[๑๐๙] เราทั้ง ๔ คน มาถึงป่าใหญ่อันสงัดเงียบไม่พลุกพล่าน อยู่ในบรรณศาลานั้น ณ ระหว่างภูเขา

[๑๑๐] ครั้งนั้น เรา พระนางมัทรีเทวี และโอรสทั้ง ๒ คือ ชาลีและกัณหาชินา บรรเทาความเศร้าโศกของกันและกันอยู่ในอาศรม

[๑๑๑] เรารักษาสองกุมารเป็นผู้ไม่ว่างอยู่ในอาศรม
พระนางมัทรีนำผลไม้มาเลี้ยงคนทั้ง ๓

[๑๑๒] เมื่อเราอยู่ในป่าใหญ่ พราหมณ์ (ชูชก) ผู้มีความต้องการ
เดินเข้ามาหาเรา ได้ขอพระโอรสทั้ง ๒ ของเรา คือชาลี
และกัณหาชินา

[๑๑๓] เพราะได้เห็นผู้ขอเข้ามาหา ความร่าเริงจึงเกิดขึ้นแก่เรา
ครั้งนั้น เราได้พาบุตรและธิดาทั้ง ๒ มาให้พราหมณ์

[๑๑๔] เมื่อเราสละบุตรและธิดาทั้ง ๒ ของตน ให้พราหมณ์ชูชก
ไปในกาลใด แม้ในกาลนั้น แผ่นดิน ภูเขาสิเนรุราช และ
ราวป่าก็ไหวแล้ว

[๑๑๕] ท้าวสักกะทรงแปลงร่างเป็นพราหมณ์เสด็จลงจากเทวโลก
มาขอพระนางมัทรีเทวีผู้มีศีลจริยาวัตรงดงามกับเราอีก

[๑๑๖] เรามีความดำริแห่งใจผ่องใส จับพระหัตถ์พระนางมัทรี
แล้วมอบให้ด้วยการหลั่งน้ำ (ทักขิโณทก)
ได้ให้พระนางมัทรีแก่พราหมณ์นั้น

[๑๑๗] เมื่อเราให้พระนางมัทรี หมู่เทวดาในท้องฟ้าพากันเบิกบาน
(พลอยยินดี) แม้ในกาลนั้น แผ่นดิน ภูเขาสิเนรุราช
และราวป่าก็ไหวแล้ว

[๑๑๘] เราสละพ่อชาลีและแม่กัณหาชินาผู้เป็นบุตรธิดา
และพระนางมัทรีเทวี ผู้มีจริยาวัตรงดงาม
ไม่คิดถึงเลยเพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณนั่นเอง

[๑๑๙] บุตรทั้ง ๒ จะเป็นที่น่ารังเกียจสำหรับเราก็หาไม่
พระเทวีมัทรีเป็นที่น่ารังเกียจก็หาไม่
แต่พระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา
เพราะฉะนั้น เราจึงให้บุตรธิดาและภรรยาผู้เป็นที่รัก

[๑๒๐] อีกเรื่องหนึ่ง เมื่อพระมารดาและพระบิดาเสด็จมา
พร้อมกัน ณ ป่าใหญ่ ทรงกันแสงสะอึกสะอื้นน่าเวทนา
ตรัสถามถึงสุขทุกข์กันอยู่

[๑๒๑] เราได้เข้าเฝ้าพระมารดาและพระบิดาทั้ง ๒
ด้วยหิริและโอตตัปปะด้วยความเคารพ แม้ในกาลนั้น
แผ่นดิน ภูเขาสิเนรุราช และราวป่าก็หวั่นไหว

[๑๒๒] อีกเรื่องหนึ่ง เรากับบรรดาพระญาติของเราออกจาก
ป่าใหญ่ เข้าสู่กรุงเชตุดร ซึ่งเป็นนครที่น่ารื่นรมย์

[๑๒๓] แก้ว ๗ ประการตกลงมา มหาเมฆทำฝนให้ตก
แม้ในกาลนั้น แผ่นดิน ภูเขาสิเนรุราช และราวป่าก็ไหวแล้ว

[๑๒๔] แม้แผ่นดินนี้ไม่มีจิตใจ ไม่รู้สุขและทุกข์ ก็ไหวถึง ๗ ครั้ง
เพราะกำลังแห่งทานของเรา ฉะนี้แล

เวสสันตรจริยาที่ ๙ จบ

๑๐. **สสปัณฑิตจริยา** (ทานปรมัตถบารมี)
ว่าด้วยจริยาของสสบัณฑิต

[๑๒๕]อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นกระต่าย เที่ยวอยู่ในป่า
มีหญ้าใบไม้ผักและผลไม้เป็นภักษา เว้นการเบียดเบียนผู้อื่น
[๑๒๖] ครั้งนั้น ลิง สุนัขจิ้งจอก ลูกนาค และเรา
อยู่ร่วมสามัคคีกัน มาพบกันทั้งเวลาเช้าและเวลาเย็น
[๑๒๗] เราสั่งสอนสหายเหล่านั้น ในการทำความดีและความชั่วว่า
ท่านทั้งหลาย จงเว้นความชั่ว จงตั้งอยู่ในความดี
[๑๒๘] เราเห็นดวงจันทร์เต็มดวงในวันอุโบสถ
จึงบอกแก่สหายเหล่านั้นว่า วันนี้เป็นวันอุโบสถ
[๑๒๙] ท่านทั้งหลายจงตระเตรียมทานเพื่อให้แก่ทักขิไณยบุคคล
ให้ทานแก่ทักขิไณยบุคคลแล้ว จงอยู่จำอุโบสถ
[๑๓๐]สหายเหล่านั้นรับคำของเราว่า สาธุ แล้วได้ตระเตรียม
ทานต่าง ๆ ตามความสามารถ ตามกำลัง แล้วแสวงหา
ทักขิไณยบุคคล
[๑๓๑] เรานอนคิดถึงทานอันสมควรแก่ทักขิไณยบุคคลว่า
ถ้าเราพึงได้ทักขิไณยบุคคล เราจักให้อะไรเป็นทาน
[๑๓๒] งา ถั่วเขียว ของเราก็ไม่มี ถั่วราชมาส ข้าวสาร เปรียง
ของเราก็ไม่มี เราเลี้ยงชีวิตด้วยหญ้า เราไม่อาจที่จะให้หญ้า

[๑๓๓] ถ้าทักขิไณยบุคคลสักท่านหนึ่งมาเพื่อขอในสำนักของเรา
เราพึงให้ร่างกายของตน ทักขิไณยบุคคลจักไม่ไปเปล่า
[๑๓๔] ท้าวสักกะทรงทราบความดำริของเราแล้ว
จึงแปลงร่างเป็นพราหมณ์เข้ามายังที่อยู่ของเรา
เพื่อทรงทดลองทานของเรา
[๑๓๕] เราเห็นพราหมณ์นั้นแล้วก็ยินดี ได้กล่าวคำนี้ว่า ท่านมาถึง
ที่อยู่ของเราแล้ว เพราะเหตุแห่งอาหารเป็นการดีแล
[๑๓๖]วันนี้เราจักให้ทานอันประเสริฐที่ใครๆ ไม่เคยให้แก่ท่าน
ท่านผู้ประกอบด้วยศีลคุณการเบียดเบียนผู้อื่นไม่ควรแก่ท่าน
[๑๓๗] ท่านจงไปนำไม้ต่างๆ มาก่อไฟให้ลุกโพลงขึ้น
เราจักปิ้งตัวของเรา ท่านจักได้กินเนื้อที่สุก
[๑๓๘] พราหมณ์รับคำว่า สาธุ แล้วมีใจร่าเริง ได้นำไม้ต่างๆ
มาทำเป็นเชิงตะกอนใหญ่ ทำเป็นห้องซึ่งเต็มด้วยถ่านเพลิง
[๑๓๙] ก่อไฟลุกโพลงขึ้น ณ ที่นั้นทันที
เหมือนไฟนั้นเป็นกองใหญ่ เพราะฉะนั้น เราสลัดตัวอันมี
ธุลีแล้ว เข้าไปนั่งอยู่ข้างหนึ่ง
[๑๔๐] ในเมื่อกองไม้ที่ไฟติดทั่วแล้วเป็นควันตลบอยู่
ขณะนั้น เราโดดลงไปในท่ามกลางระหว่างเปลวไฟ
[๑๔๑] น้ำเย็นอันผู้ใดผู้หนึ่งดำลงแล้ว
ย่อมระงับความกระวนกระวายและความร้อน
ย่อมให้ความยินดี และปีติได้ ฉันใด

[๑๔๒] ในขณะที่เราเข้าไปยังไฟที่ลุกโพลง ก็ฉันนั้นเหมือนกัน
เหมือนดำลงไปในน้ำเย็น
ความกระวนกระวายทั้งปวงระงับไป

[๑๔๓] เราได้ให้ร่างกายทั้งสิ้นโดยไม่เหลือ คือผิว หนัง เนื้อ เอ็น
กระดูก และชิ้นเนื้อหัวใจแก่พราหมณ์ ฉะนี้แล

สสปัณฑิตจริยาที่ ๑๐ จบ

อกิตติวรรคที่ ๑ การบำเพ็ญทานบารมี จบ

จริยาที่มีในหัตถินาววรรคนี้คือ
(หมวดว่าด้วยการบำเพ็ญศีลบารมี)

๑. มาตุโปสกจริยา
๒. ภูริทัตตจริยา
๓. จัมเปยยจริยา
๔. จูฬโพธิจริยา
๕. มหิสราชจริยา
๖. รุรุราชจริยา
๗. มาตังคจริยา
๘. ธรรมเทวปุตตจริยา
๙. ชยทิสจริยา
๑๐.สังขปาลจริยา

จริยาทั้งหมดนี้เป็นกำลังของศีล เป็นบริขาร
เป็นข้ออ้างของศีล เราตามรักษาศีลเพราะยังห่วงใยชีวิต
เราผู้เป็นสังขปาลนาคราชได้มอบชีวิตให้
แก่คนใดคนหนึ่ง แม้ตลอดกาลทุกเมื่อ
เพราะเหตุนั้น จริยานั้นจึงเป็นศีลบารมี ฉะนี้แล

๑. มาตุโปสกจริยา (ศีลบารมี)
ว่าด้วยจริยาของพญาช้างตัวเลี้ยงมารดา

[๑] ในกาลที่เราเป็นช้างกุญชรเลี้ยงมารดาอยู่ในป่าใหญ่ ครั้งนั้น ในแผ่นดินนี้ไม่มีอะไรที่จะเสมอด้วยคุณ (ศีล) ของเรา

[๒] พรานป่าพบเราในป่าใหญ่แล้ว ได้กราบทูลแด่พระราชาว่า ข้าแต่มหาราช ช้างมงคลซึ่งสมควรแก่พระองค์อยู่ในป่าใหญ่

[๓] อันการจับช้างนั้นไม่ต้องขุดคู แม้การปักเสาตะลุง (เสาสำหรับผูกช้าง) และการขุดหลุมพรางก็ไม่ต้อง ในขณะที่จับที่งวงเท่านั้น ช้างนั้นก็จะมา ณ ที่นี้เอง พระเจ้าข้า

[๔] ฝ่ายพระราชาได้สดับคำของพรานป่านั้นแล้ว ก็ทรงดีพระทัย ทรงส่งควาญช้างซึ่งเป็นอาจารย์ผู้ฉลาดศึกษาดีแล้วไป

[๕] ควาญช้างนั้นไปแล้ว ได้พบช้างกำลังถอนเหง้าบัวอยู่ในสระบัวหลวง เพื่อเลี้ยงมารดา

[๖] ควาญช้างรู้คุณคือศีลของเรา พิจารณาดูลักษณะแล้วกล่าวว่า มานี่แนะลูก แล้วได้จับที่งวงของเรา

[๗] ครั้งนั้น กำลังของเราที่มีอยู่ในกายตามปกติอันใด วันนี้ กำลังของเรานั้นเสมอเหมือนด้วยกำลังของช้าง

หลายพันเชือก
[๘] ถ้าเราโกรธควาญช้างเหล่านั้น ผู้เข้ามาใกล้เพื่อจับเรา
เราก็สามารถเหยียบเขาเหล่านั้น (ให้แหลกละเอียด) ได้
แม้จนถึงราชสมบัติของมนุษย์
[๙] อีกอย่างหนึ่ง แม้เขาจะผูกข้าพเจ้าไว้ที่เสาตะลุง
เราก็ไม่ทำความเสียใจ เพราะรักษาศีล เพื่อบำเพ็ญศีลบารมี
ให้บริบูรณ์
[๑๐] ถ้าเขาเหล่านั้นพึงทำลายเราที่เสาตะลุงนี้ด้วยขวานและ
หอกซัด เราก็จะไม่โกรธเขาเหล่านั้นเลย
เพราะเรากลัวศีลขาด ฉะนี้แล

มาตุโปสกจริยาที่ ๑ จบ

๒. ภูริทัตตจริยา (ศีลอุปบารมี)
ว่าด้วยจริยาของภูริทัตตนาคราช

[๑๑] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นพญานาคชื่อว่าภูริทัตตะ
มีฤทธิ์มาก ได้ไปยังเทวโลกพร้อมกับท้าววิรูปักษ์มหาราช
[๑๒] ในเทวโลกนั้น เราได้เห็นทวยเทพ
ผู้เพียบพร้อมด้วยความสุขโดยส่วนเดียว
จึงสมาทานศีลวัตร เพื่อต้องการจะไปยังสวรรค์นั้น
[๑๓] เราชำระร่างกาย บริโภคอาหารพอเป็นเครื่องเลี้ยงชีพแล้ว
นอนบนยอดจอมปลวก อธิษฐานองค์ ๔ ประการว่า

[๑๔] ผู้ใดพึงทำกิจด้วยผิวก็ดี หนังก็ดี เนื้อก็ดี เอ็นก็ดี
กระดูกก็ดี ผู้นั้นจงนำอวัยวะที่เราให้นี้ไปเถิด

[๑๕] พราหมณ์อาลัมพานะผู้ที่คนอกตัญญูบอกแล้ว
ได้จับเราใส่ไว้ในตะกร้า ให้เล่นในที่นั้นๆ

[๑๖] แม้เมื่อพราหมณ์อาลัมพานะใส่เราไว้ในตะกร้าบ้าง
บีบเราด้วยฝ่ามือบ้าง เราก็ไม่โกรธพราหมณ์อาลัมพานะนั้น
เพราะเรากลัวศีลขาด

[๑๗] การที่เราสละชีวิตของตนเป็นของเบาแม้กว่าหญ้า
การล่วงศีลของเราเป็นเหมือนดังว่าพลิกแผ่นดินขึ้น

[๑๘] เราพึงสละชีวิตของเราสิ้น ๑๐๐ ชาติเนืองๆ
เราไม่พึงทำลายศีลแม้เพราะเหตุแห่งทวีปทั้ง ๔

[๑๙] อีกอย่างหนึ่ง แม้เขาจะใส่เราไว้ในตะกร้า
เราก็ไม่ทำความเสียใจ เพราะรักษาศีล เพื่อบำเพ็ญศีลบารมี
ให้เต็ม ฉะนี้แล

ภูริทัตตจริยาที่ ๒ จบ

๓. **จัมเปยยจริยา** (ศีลอุปบารมี)

ว่าด้วยจริยาของจัมเปยยกนาคราช

[๒๐] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นพญานาคชื่อว่าจัมเปยยกะ
มีฤทธิ์มาก แม้ในกาลนั้น เราเป็นผู้ประพฤติธรรม
เพียบพร้อมด้วยศีลวัตร

[๒๑] หมองูได้จับเราผู้ประพฤติธรรม รักษาอุโบสถ
แล้วให้เล่นรำอยู่ใกล้ประตูพระราชวัง
[๒๒] หมองูนั้นคิดสีใด คือสีเขียว สีเหลือง หรือสีแดง
เราย่อมเปลี่ยนไปตามความคิดของเขา
แปลงกายให้เหมือนที่เขาคิด
[๒๓] เราได้เนรมิตบก (คือแผ่นดิน) ให้เป็นน้ำบ้าง
เนรมิตน้ำให้เป็นบกบ้าง ถ้าเราโกรธเคืองต่อหมองูนั้น
ก็พึงทำเขาให้กลายเป็นเถ้าไปในพริบตา
[๒๔] ถ้าเราจักเป็นไปตามอำนาจจิต เราก็จักเสื่อมจากศีล
เมื่อเราเสื่อมจากศีล ประโยชน์สูงสุดก็จะไม่สำเร็จ
[๒๕] กายของเรานี้จงแตกไป จงกระจัดกระจายอยู่ ณ ที่นี้
เหมือนแกลบกระจัดกระจายอยู่ก็ตามเถิด
เราไม่ควรทำลายศีล ฉะนี้แล

จัมเปยยจริยาที่ ๓ จบ

๔. จูฬโพธิจริยา (ศีล)

ว่าด้วยจริยาของจูฬโพธิปริพาชก

[๒๖] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นปริพาชกชื่อว่าจูฬโพธิ
มีศีลงาม เราเห็นภพโดยความเป็นของน่ากลัว จึงออกบวช
[๒๗] นางพราหมณีผู้มีผิวพรรณดังทองคำ ซึ่งเป็นภรรยาเก่า
ของเรา แม้นางมิได้อาลัยในวัฏฏะ ออกบวชแล้ว

[๒๘] เราทั้ง ๒ ไม่มีความอาลัย ตัดขาดพวกพ้อง
ไม่ห่วงใยในตระกูลและหมู่ญาติ
เที่ยวไปยังบ้านและนิคม มาถึงกรุงพาราณสี
[๒๙] เราทั้ง ๒ อยู่ ณ ที่นั้น มีปัญญารักษาตน
ไม่คลุกคลีกับสกุลกับคณะ เราทั้ง ๒ อยู่ในพระราชอุทยาน
อันสงัดเงียบ ไม่พลุกพล่าน
[๓๐] พระราชาเสด็จทอดพระเนตรพระราชอุทยาน
ได้ทอดพระเนตรเห็นนางพราหมณี
จึงเสด็จเข้ามาหาเราแล้วตรัสถามว่า
นางพราหมณีคนนี้เป็นอะไรกับท่าน
เป็นภริยาของใคร
[๓๑] เมื่อพระราชาตรัสถามอย่างนี้ เราได้ทูลพระองค์ดังนี้ว่า
นางพราหมณีนี้มิใช่ภริยาของอาตมภาพ
แต่เป็นผู้ประพฤติธรรมร่วมกัน มีศาสนาเดียวกัน
[๓๒] พระราชาทรงกำหนัดหนักในนางพราหมณีนั้น
จึงรับสั่งให้พวกราชบุรุษจับ ทรงบีบคั้นด้วยกำลัง
สั่งให้นำเข้าไปภายในนคร
[๓๓] เมื่อภรรยาเก่าของเราซึ่งเกิดร่วมกัน มีศาสนาเดียวกัน
ถูกฉุดคร่าไป ความโกรธเกิดขึ้นแก่เรา
[๓๔] เราระลึกถึงศีลวัตรได้พร้อมกับความโกรธที่เกิดขึ้น
เราข่มความโกรธได้ ณ ที่นั้นเอง ไม่ให้มันเจริญขึ้นไปอีก

[๓๕] ถ้าใครๆ พึงเอาหอกอันคมกริบแทงนางพราหมณีนั้น
เราก็ไม่พึงทำลายศีลของเราเลย
เพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณเท่านั้น
[๓๖] นางพราหมณีนั้นจะเป็นที่รังเกียจของเราก็หาไม่และเราจะ
ไม่มีกำลังก็หามิได้ แต่เพราะพระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รัก
ของเรา เพราะฉะนั้น เราจึงตามรักษาศีลไว้ ฉะนี้แล

จูฬโพธิจริยาที่ ๔ จบ

๕. มหิสราชจริยา (ศีล)

ว่าด้วยจริยาของพญากระบือ

[๓๗] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นกระบือ เที่ยวอยู่ในป่าใหญ่
มีกายอ้วนพี มีกำลังมาก ใหญ่โต ดูน่ากลัว
[๓๘] พื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่งในป่านี้ อันเป็นที่อยู่ของฝูงกระบือ
มีอยู่ที่เงื้อมภูเขาก็ดี ที่ซอกภูเขาก็ดี ที่โคนต้นไม้ก็ดี
ที่ใกล้บึงก็ดี
[๓๙] เราเที่ยวไปในที่นั้น ๆ เมื่อเราเที่ยวไปในป่าใหญ่
ได้เห็นสถานที่อันเจริญเราจึงเข้าไปยังที่นั้น
แล้วยืนพักอยู่และนอนอยู่
[๔๐] ครั้งนั้น ลิงป่าตัวชั่วร้าย ไม่เจริญ ลอกแลก
มาที่นั้น ถ่ายปัสสาวอุจจาระรดที่คอ ที่หน้าผาก ที่คิ้ว

[๔๑] ย่อมเบียดเบียนเราวันแรกครั้งหนึ่ง
วันที่ ๒ วันที่ ๓ วันที่ ๔ ก็วันละครั้ง
เราจึงถูกลิงนั้นเบียดเบียนตลอดกาลทั้งปวง
[๔๒] ยักษ์ (เทวดา) เห็นเราถูกลิงเบียดเบียนได้กล่าวกับเราดังนี้ว่า
ท่านจงทำลิงชั่วช้าลามกตัวนี้ให้ฉิบหาย
ด้วยเขาและกีบเสียเถิด
[๔๓] เมื่อยักษ์กล่าวอย่างนี้ในครั้งนั้นแล้ว เราได้ตอบยักษ์นั้นว่า
เหตุไร ท่านจะให้เราเปื้อนซากศพอันลามกไม่เจริญเล่า
[๔๔] ถ้าเราพึงโกรธต่อลิงนั้น เราก็จะพึงเลวกว่ามัน
ศีลของเราจะพึงขาด และวิญญูชนทั้งหลายก็จะพึงติเตียนเรา
[๔๕] เราเป็นผู้บริสุทธิ์ ตายเสียยังประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ที่
น่าติเตียน เราจักเบียดเบียนผู้อื่น แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต
ได้อย่างไร
[๔๖] ลิงนี้ดูหมิ่นเราได้อย่างนี้ ก็จักกระทำแม้แก่ผู้อื่นอย่างนี้
เขาก็จักฆ่ามันเสีย เราก็จักรอดตัวไป
[๔๗] บุคคลผู้มีปัญญา อดกลั้นคำดูหมิ่นในเพราะคำของคนเลว
คนปานกลาง และคนชั้นสูง ย่อมได้สิ่งตามที่ใจปรารถนา
อย่างนี้ ฉะนี้แล

มหิสราชจริยาที่ ๕ จบ

๖. รุรุราชจริยา (ศีล)
ว่าด้วยจริยาของพญาเนื้อชื่อรุรุ

[๔๘] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นพญาเนื้อชื่อรุรุ
มีขนสีเหลืองคล้ายทองคำที่หลอมดีแล้ว
ประกอบด้วยศีลอันบริสุทธิ์ยิ่ง
[๔๙] เราเข้าไปอาศัยอยู่ ณ ประเทศที่น่ารื่นรมย์ใจ
เป็นรมณียสถาน สงัดเงียบปราศจากมนุษย์
เป็นที่ยินดีแห่งใจใกล้ฝั่งแม่น้ำ
[๕๐] ครั้งนั้น บุรุษถูกเจ้าหนี้เบียดเบียน
จึงโดดลงในแม่น้ำ ในกระแสน้ำข้างเหนือ
ด้วยคิดว่า เราจะเป็นหรือตายก็ตามเถอะ
[๕๑] เขาถูกกระแสน้ำพัดไปในแม่น้ำใหญ่ ตลอดคืนตลอดวัน
ร้องไห้คร่ำครวญอย่างน่าเวทนา
ลอยไปท่ามกลางแม่น้ำคงคา
[๕๒] เราได้ยินเสียงของเขาผู้ร้องไห้คร่ำครวญอย่างน่าเวทนาแล้ว
ไปยืนอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำถามว่า ท่านเป็นคนเช่นไร
[๕๓] เขาถูกเราถามแล้ว ได้แจ้งเหตุของตนในกาลนั้นว่า
ข้าพเจ้ากลัว สะดุ้งต่อพวกเจ้าหนี้แล้ว จึงโดดลงยังมหานที
[๕๔] เราทำความกรุณาแก่เขา สละชีวิตของตนว่ายน้ำไป
นำเขามาในเวลากลางคืนข้างแรม

[๕๕] เรารู้กาลที่เขาสบายใจแล้ว ได้กล่าวแก่เขาดังนี้ว่า
ข้าพเจ้าจะขอพรกะท่านสักข้อหนึ่ง คือท่านอย่าบอกใครว่า
ข้าพเจ้าอยู่ ณ ที่นี้

[๕๖] เขาไปยังนครแล้ว พระราชาตรัสถาม
มีความต้องการทรัพย์จึงกราบทูล
เขาได้พาพระราชามายังที่อยู่ของเรา

[๕๗] เรากราบทูลเหตุการณ์ทุกอย่างแก่พระราชา
พระราชาทรงสดับคำของเราแล้ว ทรงสอดศรจะยิง
บุรุษนั้น ตรัสว่าเราจักฆ่าอนารยชน ผู้ประทุษร้ายมิตรเสีย
ในที่นี้แหละ

[๕๘] เราตามรักษาคนผู้ประทุษร้ายมิตรนั้น ได้มอบตัวของเรา
ถวายว่า ข้าแต่มหาราช ขอได้ทรงโปรดก่อนเถิด พระเจ้าข้า
ข้าพระองค์จะทำตามพระราชประสงค์ของพระองค์

[๕๙] เราตามรักษาศีลของเรา ไม่ใช่ตามรักษาชีวิตของเรา
เพราะในกาลนั้น เราเป็นผู้รักษาศีล
เพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณเท่านั้น

รุรุราชจริยาที่ ๖ จบ

๗. มาตังคจริยา (ศีล)

ว่าด้วยจริยาของชฎิลชื่อมาตังคะ

[๖๐] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นชฎิลมีนามว่ามาตังคะ
ตามโคตร มีความเพียรทำลายกิเลสที่แรงกล้า มีศีล
มีจิตมั่นคงดี

[๖๑] เราทั้ง ๒ คือ เราและพราหมณ์คนหนึ่ง
อยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำคงคา เราอยู่ข้างเหนือ พราหมณ์อยู่ข้างใต้

[๖๒] พราหมณ์เที่ยวไปตามริมฝั่งน้ำ เห็นอาศรมของเรา
ข้างเหนือน้ำ บริภาษเราในที่นั้น แล้วแช่งให้เราศีรษะแตก

[๖๓] ถ้าเราพึงโกรธต่อพราหมณ์นั้น ถ้าเราไม่คุ้มครองศีล
เราแลดูพราหมณ์นั้นแล้ว พึงทำให้เป็นดังขี้เถ้าได้

[๖๔] ครั้งนั้น พราหมณ์นั้นโกรธ มีจิตคิดประทุษร้าย
จึงแช่งเรา คำแช่งนั้นจะตกลงบนศีรษะของเขาเอง
เราได้ช่วยเปลื้องเขาให้พ้นโดยความพยายาม

[๖๕] เราตามรักษาศีลของเรา มิใช่รักษาชีวิตของเรา
เพราะในกาลนั้น เราเป็นผู้รักษาศีล
เพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณเท่านั้น ฉะนี้แล

มาตังคจริยาที่ ๗ จบ

๘. ธัมมเทวปุตตจริยา (ศีล)
ว่าด้วยจริยาของธรรมเทพบุตร

[๖๖] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นเทพบุตรนามว่าธรรมะ มีศักดิ์ใหญ่ มีฤทธิ์มาก มีบริวารมาก เป็นผู้อนุเคราะห์โลกทั้งปวง

[๖๗] เราชักชวนมหาชนให้สมาทานกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ พร้อมทั้งมิตรสหาย พร้อมทั้งบริวารชนเที่ยวไปยังบ้านและนิคม

[๖๘] ครั้งนั้น เทพบุตรผู้ลามกเป็นผู้ตระหนี่ แสดงอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ แม้เทพบุตรนั้น พร้อมทั้งมิตรสหาย พร้อมทั้งบริวารชนก็เที่ยวไปบนแผ่นดินนี้

[๖๙] เราทั้ง ๒ คือ ธรรมวาทีเทพบุตรและอธรรมวาที เทพบุตร เป็นศัตรูต่อกัน เราทั้ง ๒ นั่งรถสวนทางกันมา จึงทำแอกรถให้กระทบกัน

[๗๐] การทะเลาะอันน่าสะพรึงกลัวย่อมเกิดขึ้นแก่เทพบุตรทั้ง ๒ ผู้ประกอบด้วยกัลยาณธรรมและบาปธรรม มหาสงครามปรากฏแล้ว เพื่อต้องการจะให้กันและกันหลีกทาง

[๗๑] ถ้าเราพึงโกรธเคืองอธรรมวาทีเทพบุตรนั้น ถ้าเราพึงทำลายตบะคุณ เราพึงทำอธรรมวาทีเทพบุตรนั้น พร้อมทั้งบริวารให้เป็นดุจธุลี

[๗๒] อีกเรื่องหนึ่ง เพื่อรักษาศีลไว้ เราจึงระงับจิตได้แล้ว
พร้อมทั้งบริวารได้หลีกทางให้แก่อธรรมวาทีเทพบุตร
ผู้ชั่วช้า

[๗๓] เพราะทำจิตให้สงบพร้อมกับหลีกทางให้
แผ่นดินได้แยกช่องแก่เทพบุตรผู้ชั่วช้าในขณะนั้น ฉะนี้แล

ธัมมเทวปุตตจริยาที่ ๘ จบ

๙. ชยทิสจริยา (ศีล)

ว่าด้วยพระจริยาของพระเจ้าชัยทิศ

[๗๔] ในกรุงที่ประเสริฐชื่อกัปปิลา เป็นนครที่อุดมในแคว้น
ปัญจาละ ได้มีพระราชาพระนามว่าชัยทิศ ประกอบด้วยคุณ
คือศีล

[๗๕] เราเป็นโอรสของพระราชาพระองค์นั้น
มีธรรมอันสดับแล้ว มีศีลดีงาม มีนามว่าอลีนสัตตกุมาร
มีคุณสงเคราะห์บริวารชนทุกเมื่อ

[๗๖] พระราชบิดาของเราเสด็จล่าเนื้อ ได้เข้าใกล้พระยาโปริสาท
พระยาโปริสาทนั้นได้จับพระราชบิดาของเราแล้วกล่าวว่า
ท่านเป็นอาหารของเรา อย่าดิ้นรนไปเลย

[๗๗] พระราชบิดาของเราทรงสดับคำของพระยาโปริสาทนั้น
ตกพระทัย สะดุ้งหวาดหวั่น มีพระเพลาแข็ง

เพราะทอดพระเนตรเห็นพระยาโปริสาท

[๗๘] พระยาโปริสารทรับเอาเนื้อแล้วปล่อยไปโดยบังคับให้กลับมาอีก พระราชบิดาพระราชทานทรัพย์แก่พราหมณ์แล้วตรัสเรียกเรามาว่า

[๗๙] ลูกเอ๋ยจงปกครองราชสมบัติ อย่าประมาทปกครองนครนี้ พระยาโปริสาทบังคับพ่อให้กลับไปหาอีก

[๘๐] เราไหว้พระราชมารดาและพระราชบิดาแล้ว
ตกแต่งร่างกาย สะพายธนู เหน็บพระแสงขรรค์
ออกไปหาพระยาโปริสารท (เราคิดว่า)

[๘๑] พระยาโปริสารทเห็นเรามีอาวุธถืออยู่ในมือ บางทีจักสะดุ้งกลัว แต่เพราะเมื่อเราทำความสะดุ้งกลัวต่อพระยาโปริสาทศีลของเราจะขาด

[๘๒] เพราะเรากลัวศีลจะขาด จึงไม่กล่าววาจาน่ารังเกียจแก่
พระยาโปริสาทนั้นเรามีเมตตาจิตกล่าวคำที่เป็นประโยชน์ว่า

[๘๓] ท่านจงก่อไฟกองใหญ่ขึ้น เราจักโดดจากต้นไม้เข้ากองไฟ
ท่านปู่ ท่านรู้เวลาว่า เราสุกดีแล้วจงกินเถิด

[๘๔] เราไม่ได้รักษาชีวิตของเราเพราะเหตุแห่งพระราชบิดา
ผู้ทรงศีล และเราได้ให้พระยาโปริสาทผู้ฆ่าสัตว์เป็นปกติทุก
เมื่อนั้น บวชแล้ว ฉะนี้แล

ชยทิสจริยาที่ ๙ จบ

๑๐. สังขปาลจริยา (ศีลปรมัตถบารมี)

ว่าด้วยจริยาของสังขปาลนาคราช

[๘๕] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นพญานาคนามว่าสังขปาละ
มีฤทธิ์มาก มีเขี้ยวเป็นอาวุธ มีพิษแรงกล้า มีลิ้น ๒ แฉก

[๘๖] เราอยู่ที่หนทางใหญ่ ๔ แพร่ง คับคั่งไปด้วยชนต่าง ๆ
อธิษฐานองค์ ๔ ว่า

[๘๗] ผู้ใดกระทำกิจที่ควรทำด้วยอวัยวะนี้ คือผิว หนัง เนื้อ เอ็น
หรือกระดูก ผู้นั้นจงนำอวัยวะที่เราให้แล้วเท่านั้นไปเกิด

[๘๘] พวกบุตรของนายพรานเป็นคนดุร้าย หยาบช้า
ไม่มีความกรุณา ได้เห็นเราแล้ว
ถือไม้พลองตะบองสั้นกรูกันเข้ามาหาเรา ณ ที่นั้น

[๘๙] พวกบุตรของนายพรานได้แทงที่จมูก หางและกระดูก
สันหลัง ยกใส่หาบแล้ว นำเราไป

[๙๐] ถ้าเราปรารถนา ก็พึงเผามหาปฐพีซึ่งมีสมุทรสาคร
เป็นที่สุด พร้อมทั้งป่าทั้งภูเขาได้ด้วยลมจากจมูกในที่นั้น

[๙๑] แต่เราไม่โกรธเคืองพวกบุตรนายพราน
แม้จะแทงเราด้วยหลาว แม้จะทุบตีเราด้วยหอก
นี้เป็นศีลบารมีของเรา ฉะนี้แล

สังขปาลจริยาที่ ๑๐ จบ

หัตถินาควรรคที่ ๒ นิทเทสศีลบารมี จบ

จริยาที่มีในยุธัญชยวรรคนี้คือ

(หมวดว่าด้วยการบำเพ็ญบารมีเบ็ดเตล็ด)

เราผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ได้ประพฤติจริยาดังนี้ คือ

๑. ยุธัญชยจริยา
๒.โสมนัสสจริยา
๓. อโยฆรจริยา
๔. ภิงสจริยา
๕. โสณนันทปัณฑิตจริยา
๖. มูคปักขจริยา
๗. กปิลราชจริยา
๘.สัจจสวหยปัณฑิตจริยา
๙. วัฏฏกโปตกจริยา
๑๐. มัจฉราชจริยา
๑๑. กัณหทีปายนจริยา
๑๒.สุตโสมจริยา
๑๓.สุวัณณสามจริยา
๑๔.เอกราชจริยา
๑๕.มหาโลมหังสจริยา

ได้เสวยทุกข์และสมบัติมากมายหลายอย่างเราได้ให้ทานที่ควรให้ บำเพ็ญศีลโดยหาเศษมิได้ ถึงเนกขัมมบารมีแล้ว จึงบรรลุสัมโพธิญาณอันสูงสุด

เราสอบถามบัณฑิตทั้งหลายทำความเพียรอย่างอุกฤษฏ์ถึงขันติบารมีแล้วจึงบรรลุสัมโพธิญาณอันสูงสุดเรากระทำ อธิษฐานอย่างมั่นคง ตามรักษาสัจจวาจา ถึงเมตตาบารมีแล้ว จึงบรรลุสัมโพธิญาณอันสูงสุด เราเป็นผู้มีจิตเสมอในลาภ และความเสื่อมลาภ

ในยศและความเสื่อมยศ ในความนับถือและการดูหมิ่นทั้งปวงแล้ว จึงบรรลุสัมโพธิญาณอันสูงสุด

ท่านทั้งหลายจงเห็นความเกียจคร้านโดยความเป็นภัย และเห็นการทำความเพียรโดยเป็นทางเกษม แล้วจงปรารภความเพียรเถิด นี่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ท่านทั้งหลายจงเห็นความวิวาทโดยความเป็นภัย และเห็นความไม่วิวาทโดยเป็นทางเกษม แล้วจงกล่าววาจาอ่อนหวานอันสมัครสมานกันเถิด นี่เป็นคำสั่งของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ท่านทั้งหลายจงเห็นความประมาทโดยความเป็นภัย และเห็นความไม่ประมาทโดยเป็นทางเกษมแล้วจงเจริญมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการเถิด นี่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ทราบว่าพระผู้มีพระภาค เมื่อจะทรงยกย่องบุพจริยา (๓๕ เรื่องนี้) ของพระองค์ จึงได้ตรัสธรรมปริยายชื่อพุทธาปทานีย์ด้วยประการฉะนี้แล

๑. **ยุธัญชยจริยา** (เนกขัมมอุปบารมี)
ว่าด้วยพระจริยาของพระยุธัญชัยกุมาร

[๑] ในกาลที่เราเป็นพระราชโอรส นามว่ายุธัญชัย มีบริวารยศ
หาประมาณมิได้ สลดใจเพราะได้เห็นหยาดน้ำค้างที่เหือด
แห้งไปเพราะแสงดวงอาทิตย์

[๒] เราทำความเป็นอนิจจัง (ความไม่เที่ยง) นั้นแล
ให้เป็นสิ่งที่สำคัญ พอกพูนความสังเวช
ไหว้พระมารดาและพระบิดาแล้วทูลขอบรรพชา

[๓] พระมารดาและพระบิดาพร้อมทั้งชาวนิคมทั้งชาวแว่นแคว้น
ประนมมืออ้อนวอนเราว่า วันนี้ เจ้าจงปกครองแผ่นดิน
อันกว้างใหญ่ไพศาลเถิดลูก

[๔] เมื่อมหาชนพร้อมทั้งพระบิดา นางสนม ชาวนิคม
และชาวแว่นแคว้น ร้องไห้ร่ำไรน่าเวทนายิ่งนัก
เราไม่ห่วงใย สละไปแล้ว

[๕] เราสละราชสมบัติในแผ่นดิน หมู่ญาติ บริวารชน
และยศศักดิ์ทั้งสิ้น ไม่คิดถึงเลย
เพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณเท่านั้น

[๖] พระมารดาและพระบิดาจะเป็นที่รังเกียจของเราก็หาไม่
ยศอันยิ่งใหญ่ จะเป็นที่รังเกียจของเราก็หาไม่
แต่เพราะพระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา

เพราะฉะนั้น เราจึงสละราชสมบัติ ฉะนี้แล

ยุธัญชยจริยาที่ ๑ จบ

๒. โสมนัสสจริยา (เนกขัมมะ)

ว่าด้วยพระจริยาของพระโสมนัสสกุมาร

[๗] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นบุตรสุดที่รัก
พระมารดาและพระบิดารักใคร่เอ็นดู ปรากฏนามว่าโสมนัส
อยู่ในกรุงอินทปัตถ์ที่อุดมสมบูรณ์

[๘] เป็นผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม มีกัลยาณธรรม
มีปฏิภาณ เคารพนบนอบต่อบุคคลผู้เจริญ
มีหิริและฉลาดในสังคหธรรม

[๙] ครั้งนั้น มีดาบสโกงผู้หนึ่ง เป็นที่โปรดปรานของพระราชา
พระองค์นั้น ดาบสนั้นทำสวนและปลูกไม้ผล ไม้ดอก
ไม้ประดับ เลี้ยงชีวิต

[๑๐] เราได้เห็นดาบสโกงนั้น เหมือนกองแกลบที่ไม่มีข้าวสาร
เหมือนไม้เป็นโพรงข้างใน เหมือนต้นกล้วยหาแก่นมิได้

[๑๑] ดาบสโกงผู้นี้ ไม่มีธรรมของสัตบุรุษ ปราศจากความเป็น
สมณะ ละหิริและธรรมฝ่ายขาว เพราะเหตุแห่งการเลี้ยงชีวิต

[๑๒] ปัจจันตชนบทกำเริบขึ้น เพราะโจรเที่ยวอยู่ในดง
พระบิดาของเรา เมื่อจะเสด็จไปปราบความกำเริบนั้น

ตรัสสั่งเราว่า
[๑๓] พ่ออย่าประมาทในชฎิล ผู้มีตบะแก่กล้านะลูก
พ่อจงอนุวัตรตามความปรารถนา ด้วยว่าชฎิลนั้น
เป็นผู้ให้ความสำเร็จ ความปรารถนาทั้งปวง
[๑๔] เราไปสู่ที่บำรุงชฎิลนั้นแล้ว ได้กล่าวคำนี้ว่า
คหบดี ท่านสบายดีหรือ หรือว่าท่านจะให้นำอะไรมา
[๑๕] เหตุนั้น ดาบสโกงนั้นอาศัยมานะจึงโกรธเราว่า
เราจะให้พระราชาประหารท่านเสียในวันนี้ หรือจะให้
เนรเทศเสียจากแว่นแคว้น
[๑๖] พระราชาทรงปราบปรามปัจจันตชนบทสงบราบคาบแล้ว
ได้ตรัสถามชฎิลโกงว่า พระผู้เป็นเจ้าสบายดีหรือ
สักการสัมมานะยังเป็นไปแก่พระผู้เป็นเจ้าหรือ
[๑๗] ชฎิลชั่วนั้นกราบทูลพระราชา โดยประการที่กุมารนั้น
จะพึงถูกทำให้พินาศเสีย พระเจ้าแผ่นดินทรงสดับคำของ
ชฎิลโกงนั้น แล้วทรงบังคับว่า
[๑๘] จงตัดศีรษะเสียในที่นั้นนั่นแหละ จงบั่นออกเป็น ๔ ท่อน
ประจานไว้ที่ถนน นั่นเป็นตัวอย่างที่เบียดเบียนชฎิล
[๑๙] พวกโจรฆาต (ผู้ฆ่าโจร) ผู้มีใจดุร้ายหยาบคาย
ไม่มีความกรุณาเหล่านั้น ผู้ได้รับพระราชโองการไปที่นั้น
เมื่อเรานั่งอยู่บนพระเพลาของพระมารดา ก็ฉุดคร่านำเราไป
[๒๐] เราได้กล่าวแก่เขาเหล่านั้นซึ่งกำลังผูกมัดอย่างมั่นคงนี้ว่า

ท่านทั้งหลายจงพาเราไปเฝ้าพระราชาโดยเร็ว ราชกิจของเรามีอยู่

[๒๑] เขาเหล่านั้น พาเราไปเฝ้าพระราชาผู้ชั่ว คบแต่คนชั่ว
เราไปเฝ้าพระราชาแล้ว ทูลให้ทรงเข้าพระทัยและนำมาสู่อำนาจของเรา

[๒๒] พระบิดาขอให้เราอดโทษ ณ ที่นั้น
ได้พระราชทานสมบัติอันยิ่งใหญ่แก่เรา
เรานั้นทำลายความมืดมนแล้ว ออกบวชเป็นบรรพชิต

[๒๓] ราชสมบัติจะเป็นที่น่ารังเกียจของเราก็หาไม่
กามโภคะจะเป็นสิ่งที่เราพึงรังเกียจก็หาไม่
แต่เพราะพระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา
เพราะฉะนั้น เราจึงสละราชสมบัติ ฉะนี้แล

โสมนัสสจริยาที่ ๒ จบ

๓. อโยฆรจริยา (เนกขัมมอุปบารมี)

ว่าด้วยพระจริยาของพระอโยฆรราชกุมาร

[๒๔] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นพระโอรสของพระเจ้ากาสี
เจริญวัยในเรือนเหล็ก จึงมีนามว่าอโยฆระ

[๒๕] พระบิดาตรัสว่าเจ้าได้ชีวิตมาอย่างลำบาก ถูกเจ้านายเลี้ยงไว้ในที่แคบ ลูกเอ๋ย วันนี้จงปกครองแผ่นดินทั้งสิ้น

[๒๖] เราประนมมือไหว้กษัตริย์พร้อมทั้งชาวแว่นแคว้น
พร้อมทั้งชาวนิคม และบริวารชน แล้วได้กราบทูลดังนี้ว่า
[๒๗] บรรดาสัตว์ในแผ่นดิน ทั้งชั้นต่ำ ทั้งชั้นสูง และปานกลาง
สัตว์ทั้งหมดนั้นไม่มีอารักขา เจริญอยู่ในเรือนของตนพร้อม
ด้วยหมู่ญาติของตน
[๒๘] การเลี้ยงดูข้าพระองค์ในที่คับแคบ นี่เป็นความยอดเยี่ยม
ในโลก ข้าพระองค์เติบโตอยู่ในเรือนเหล็ก
เหมือนดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ที่ไม่มีแสงสว่าง
[๒๙] ข้าพระองค์ประสูติจากครรภ์พระมารดา
อันเต็มด้วยซากศพที่เน่าแล้ว ยังถูกขังไว้ในเรือนเหล็ก
ซึ่งมีทุกข์ร้ายกว่านั้นเสียอีก
[๓๐] ข้าพระองค์ได้รับความทุกข์ร้ายอย่างยิ่งเช่นนั้นแล้ว
ถ้ายังยินดีในราชสมบัติ ก็จะเป็นผู้เลวทรามที่สุด
แห่งคนที่เลวทรามทั้งหลายเสียอีก
[๓๑] ข้าพระองค์เป็นผู้เหนื่อยหน่ายทางกาย ไม่ต้องการ
ราชสมบัติ ข้าพระองค์จะแสวงหาธรรมเครื่องดับทุกข์
ที่มัจจุราชย่ำยีข้าพระองค์ไม่ได้
[๓๒] เราคิดอย่างนี้แล้ว เมื่อมหาชนไม่เหนี่ยวรั้งไว้
ได้ตัดเครื่องผูกเสียแล้ว เข้าไปยังป่าใหญ่
เหมือนช้างทำลายปลอกหนีไปป่าใหญ่
[๓๓] พระมารดาและพระบิดาจะเป็นที่น่ารังเกียจสำหรับเรา

ก็หาไม่ ยศศักดิ์อันยิ่งใหญ่จะเป็นที่น่ารังเกียจสำหรับเรา
ก็หาไม่ แต่เพราะพระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา
เพราะฉะนั้น เราจึงสละราชสมบัติ ฉะนี้แล

อโยฆรจริยาที่ ๓ จบ

๔. ภิงสจริยา (เนกขัมมะ)

ว่าด้วยจริยาของภิงสพราหมณ์

[๓๔] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราอยู่ในกรุงกาสี ซึ่งประเสริฐสุด
มีน้องหญิงชาย ๗ คน เกิดในตระกูลโสตถิยพราหมณ์

[๓๕] เราเป็นพี่ของน้องหญิงชายเหล่านั้น
ประกอบด้วยหิริและธรรมฝ่ายขาว เราเห็นภพโดยความ
เป็นภัย จึงยินดีอย่างยิ่งในการออกบวช

[๓๖] พวกสหายร่วมใจของเรา ที่มารดาและบิดาส่งมาแล้ว
เชื้อเชิญเราด้วยกามทั้งหลายว่า เชิญท่านดำรงสกุลเถิด

[๓๗] คำใดที่สหายเหล่านั้นกล่าวแล้ว เป็นเครื่องนำสุขมาให้
ในธรรมของคฤหัสถ์ คำนั้นเป็นเหมือนคำหยาบ เสมอด้วย
ผาลไถที่ร้อนสำหรับเรา

[๓๘] ครั้งนั้น เราปฏิเสธอยู่ สหายเหล่านั้นได้ถามถึง
ความปรารถนาของเราว่า ท่านปรารถนาอะไรเล่าเพื่อน
ถ้าท่านไม่บริโภคกาม

[๓๙] เราผู้ใคร่ประโยชน์แก่ตน ได้กล่าวแก่สหาย ผู้แสวงหา
ประโยชน์เหล่านั้นว่า เราไม่ปรารถนาความเป็นคฤหัสถ์
เรายินดีอย่างยิ่งในการออกบวช

[๔๐] สหายเหล่านั้นฟังคำเราแล้วได้บอกแก่มารดาและบิดา
มารดาและบิดาได้กล่าวอย่างนี้ว่า พ่อผู้เจริญ แม้เราทั้ง ๒
ก็จะบวช

[๔๑] มารดาและบิดาของเราทั้ง ๒ และน้องหญิงชายทั้ง ๗ ของเรา
ละทิ้งทรัพย์นับไม่ถ้วนแล้วเข้าไปยังป่าใหญ่ ฉะนี้แล

ภิงสจริยาที่ ๔ จบ

๕. โสณนันทปัณฑิตจริยา (เนกขัมมะ)

ว่าด้วยจริยาของโสณนันทบัณฑิต

[๔๒] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเกิดในตระกูลมหาศาล
ซึ่งประเสริฐสุด อยู่ในกรุงพรหมวัทธนะ

[๔๓] ครั้งนั้น เราเห็นสัตว์โลกเป็นผู้บอดถูกความมืดครอบงำ
จิตของเราเบื่อหน่ายจากภพ
เหมือนช้างที่ถูกสับด้วยกำลังขอมีความสลดใจ

[๔๔] เราเห็นความชั่วต่าง ๆ จึงคิดอย่างนี้ ในกาลนั้นว่า
เมื่อไร เราจึงจะออกไปจากเรือนแล้วเข้าป่าใหญ่ได้

[๔๕] แม้ครั้งนั้น พวกญาติก็เชื้อเชิญเราด้วยกามโภคะทั้งหลาย
เราได้บอกความพอใจแม้แก่เขาเหล่านั้นว่า
อย่าเชื้อเชิญเราด้วยสิ่งเหล่านั้นเลย
[๔๖] น้องชายของเราเป็นบัณฑิตชื่อว่านันทะ
แม้เขาก็คล้อยตามเรา ชอบใจการบรรพชา
[๔๗] แม้ครั้งนั้น เราคือโสณบัณฑิต นันทบัณฑิต
มารดาและบิดาทั้ง ๒ ของเรา
ก็ละทิ้งโภคะทั้งหลายแล้วเข้าป่าใหญ่ ฉะนี้แล

โสณนันทบัณฑิตจริยาที่ ๕ จบ

๖. มูคปักขจริยา (อธิฏฐานปรมัตถบารมี)

ว่าด้วยพระจริยาของพระมูคปักขกุมาร

[๔๘] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นพระโอรสของพระเจ้ากาสี
ชนทั้งหลายเรียกเราโดยชื่อว่ามูคปักขกุมารบ้าง
เตมิยกุมารบ้าง
[๔๙] ครั้งนั้น นางสนมกำนัล ๑๖,๐๐๐ นาง ไม่มีพระราชโอรส
โดยวันคืนล่วงไปๆ เราเกิดขึ้นเพียงผู้เดียว
[๕๐] พระราชบิดารับสั่งให้กั้นเศวตฉัตร
ให้เลี้ยงดูเราผู้เป็นบุตรสุดที่รักซึ่งได้โดยยาก
เป็นอภิชาตบุตร ทรงไว้ซึ่งความรุ่งเรือง บนที่นอน

[๕๑] ครั้งนั้น เรานอนหลับอยู่บนที่นอนอันอ่อนนุ่ม
ตื่นขึ้นแล้วได้เห็นเศวตฉัตร ซึ่งเป็นเหตุให้เราตกนรก
[๕๒] ความสะดุ้งหวาดกลัว เกิดขึ้นแล้วแก่เรา
พร้อมกับได้เห็นเศวตฉัตร เราถึงความตัดสินใจว่า
เมื่อไรหนอ เราจึงจะเปลื้องราชสมบัตินี้ได้
[๕๓] เทวดาผู้เป็นสาโลหิตของเรามาก่อน ผู้ใคร่ประโยชน์ต่อเรา
เห็นเราประสบทุกข์ จึงแนะนำเราให้ประกอบในเหตุ
๓ ประการว่า
[๕๔] ท่านจงอย่าแสดงความเป็นบัณฑิต
จงแสดงความเป็นคนโง่แก่ชนทั้งปวง
ชนทั้งหมดก็จะดูหมิ่นท่าน
ประโยชน์จักสำเร็จแก่ท่านด้วยอาการอย่างนี้
[๕๕] เมื่อเทวดากล่าวอย่างนี้แล้ว เราได้กล่าวดังนี้ว่า
เทวดา ข้าพเจ้าจะทำตามคำที่ท่านกล่าวกับเรา
ท่านเป็นผู้ปรารถนาประโยชน์
เป็นผู้ใคร่ความเกื้อกูลแก่เรา
[๕๖] ครั้นเราได้ฟังคำของเทวดานั้นแล้ว เหมือนได้พบฝั่งใน
สาคร ร่าเริง ตื่นตันใจ ได้อธิษฐานองค์ ๓ ประการ
[๕๗] คือเราเป็นคนใบ้ เป็นคนหูหนวก เป็นคนง่อยเปลี้ย
เว้นจากคติ เราอธิษฐานองค์ ๓ ประการนี้อยู่ ๑๖ ปี
[๕๘] ครั้งนั้น เสนาบดีเป็นต้นตรวจดูมือเท้าลิ้นและช่องหู

ของเราแล้ว เห็นความไม่บกพร่องของเราก็ติเตียนว่า
เป็นคนกาลกิณี

[๕๙] แต่นั้น ชาวชนบท เสนาบดี และปุโรหิตทั้งปวง
ร่วมใจกันทั้งหมด ดีใจการที่รับสั่งให้นำไปทิ้ง

[๖๐] เรานั้นได้ฟังความประสงค์ของเสนาบดีเป็นต้นนั้นแล้ว
ร่าเริง ตื่นตันใจว่า เราประพฤติตบะมาเพื่อประโยชน์ใด
ประโยชน์นั้นสำเร็จแล้วแก่เรา

[๖๑] ราชบุรุษทั้งหลายอาบน้ำให้เรา
ไล้ทาด้วยของหอม สวมราชมงกุฎราชาภิเษกแล้ว
ให้กั้นเศวตฉัตรทำประทักษิณนคร

[๖๒] ให้กั้นไว้ ๗ วัน พอดวงอาทิตย์อุทัย
นายสารถีก็อุ้มเราขึ้นรถ เข้าไปยังป่า

[๖๓] นายสารถีหยุดรถไว้ ณ โอกาสหนึ่ง
ปล่อยรถเทียมม้าพ้นมือก็ขุดหลุมเพื่อจะฝังเราเสียในแผ่นดิน

[๖๔] พระมหากษัตริย์ทรงคุกคามการอธิษฐาน
ที่เราอธิษฐานไว้ด้วยเหตุต่าง ๆ
แต่เราก็ไม่ทำลายการอธิษฐานนั้นเด็ดขาด
เพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณเท่านั้น

[๖๕] พระมารดาและพระบิดาจะเป็นที่น่ารังเกียจสำหรับเรา
ก็หาไม่ ตนของเราจะเป็นที่น่ารังเกียจก็หาไม่
แต่เพราะพระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา

เพราะฉะนั้น เราจึงอธิษฐานองค์ ๓ ประการนี้
[๖๖] เราอธิษฐานองค์ ๓ ประการนี้อยู่ ๑๖ ปี
บุคคลมีอธิษฐานเสมอเราไม่มี
นี้เป็นอธิษฐานบารมีของเรา ฉะนี้แล

มูคปักขจริยาที่ ๖ จบ

๗. กปิลราชจริยา (สัจจอุปบารมี)
ว่าด้วยจริยาของพญาวานร

[๖๗] ในกาลที่เราเป็นพญาวานร อยู่ ณ ซอกภูเขาใกล้ฝั่งแม่น้ำ
ครั้งนั้น เราถูกจระเข้เบียดเบียนไปไหนไม่ได้
[๖๘] เรายืนอยู่ ณ โอกาสใด โดดจากฝั่งนี้ไปฝั่งโน้น
จระเข้เป็นสัตว์ดุร้าย แสดงความน่ากลัวอยู่ ณ โอกาสนั้น
[๖๙] จระเข้นั้นกล่าวกับเราว่า มาเถิด
แม้เราก็กล่าวกับจระเข้นั้นว่า แม้เราก็จะไป ดังนี้
โดดลงเหยียบศีรษะจระเข้นั้นแล้ว ไปยืนอยู่ที่ฝั่งโน้น
[๗๐] เรามิได้ทำตามคำของจระเข้ที่กล่าวหลอกลวงนั้นก็หาไม่
บุคคลมีสัจจะเสมอเราไม่มี นี้เป็นสัจจบารมีของเรา ฉะนี้แล

กปิลราชจริยาที่ ๗ จบ

๘. สัจจสวหยปัณฑิตจริยา (สัจจะ)

ว่าด้วยจริยาของดาบสผู้เป็นบัณฑิตชื่อว่าสัจจะ

[๗๑] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นดาบสนามว่าสัจจะ
เรารักษาสัตว์โลกไว้ด้วยคำสัจ ได้ทำหมู่ชนให้สามัคคีกัน
ฉะนี้แล

สัจจสวหยปัณฑิตจริยาที่ ๘ จบ

๙. วัฏฏกโปตกจริยา (สัจจบารมี)

ว่าด้วยจริยาของลูกนกคุ่ม

[๗๒] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นลูกนกคุ่ม ยังอ่อน
ขนยังไม่งอก เป็นดังชิ้นเนื้อ อยู่ในรัง ในมคธชนบท
[๗๓] มารดาเอาจะงอยปากคาบเหยื่อมาเลี้ยงเรา
เราเป็นอยู่ด้วยผัสสะของมารดา กำลังกายของเรายังไม่มี
[๗๔] ในฤดูร้อนทุก ๆ ปี มีไฟป่าไหม้ลุกลามมา
ไฟป่าเป็นทางดำลุกลามมาใกล้เรา
[๗๕] ไฟกำลังไหม้ มีเปลวโชติช่วง ส่งเสียงดัง
อื้ออึง ลามมาใกล้เราโดยลำดับ
[๗๖] มารดาและบิดาของเราตกใจ สะดุ้งกลัว เพราะกลัวไฟที่

ไหม้มาโดยเร็ว จึงทิ้งเราไว้ในรังหนีเอาตัวรอดไป

[๗๗] เราเหยียดเท้า กางปีกออกรู้ว่า กำลังกายของเราไม่มี
เรานั้นไปไม่ได้ อยู่ในรังนั่นเอง จึงคิดอย่างนี้ในกาลนั้นว่า

[๗๘] เมื่อก่อนเราสะดุ้งหวาดหวั่น พึงเข้าไปซ่อนตัวอยู่ใน
ระหว่างปีกของมารดาและบิดา บัดนี้ มารดาและบิดาทิ้งเรา
หนีไปเสียแล้ว วันนี้เราจะทำอย่างไร

[๗๙] ศีลคุณ ความสัตย์ ความสะอาด และความเอ็นดู ยังมีอยู่
ในโลก ด้วยความสัตย์นั้น เราจักทำสัจจกิริยาอันยอดเยี่ยม

[๘๐] เราระลึกถึงพระพุทธเจ้า ผู้พิชิตมารซึ่งมีในก่อน
คำนึงถึงกำลังพระธรรม ได้กระทำสัจจกิริยา
เพื่อฝนคือกำลังความสัตย์ว่า

[๘๑] ปีกของเรามีอยู่ แต่ขนไม่มี เท้าของเรามีอยู่
แต่ยังเดินไม่ได้ มารดาและบิดาก็พากันบินออกไปแล้ว
แน่ะไฟจงกลับไป (จงดับไปเสีย)

[๘๒] พร้อมกับเมื่อเราทำสัจจกิริยา
เปลวไฟที่ลุกโชติช่วงเว้นที่ไว้ ๑๖ กรีส
เหมือนเปลวไฟที่จุ่มน้ำ บุคคลมีสัจจะเสมอเราไม่มี
นี้เป็นสัจจบารมีของเรา ฉะนี้แล

วัฏฏกโปตกจริยาที่ ๙ จบ

๑๐. **มัจฉราชจริยา** (สัจจบารมี)
ว่าด้วยจริยาของพญาปลา

[๘๓] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นพญาปลาอยู่ในสระใหญ่
น้ำในสระแห้งขอด เพราะแสงดวงอาทิตย์ในฤดูร้อน
[๘๔] ทีนั้น นกกา นกแร้ง นกกระสา นกตะกรุม และเหยี่ยว
มาคอยจับปลากินทั้งกลางวันและกลางคืน
[๘๕] ครั้งนั้น เรากับหมู่ญาติถูกเบียดเบียนจึงคิดอย่างนี้ว่า
โดยอุบายอะไรหนอ หมู่ญาติจะพึงพ้นทุกข์ได้
[๘๖] เราคิดถึงเหตุและผลแล้ว ได้เห็นสัจจะว่าเป็นที่พึ่งได้
จึงตั้งอยู่ในความสัตย์แล้วเปลื้องความพินาศใหญ่
ของหมู่ญาตินั้นได้
[๘๗] เราระลึกธรรมของสัตบุรุษ คิดถึงปรมัตถธรรม
ได้กระทำสัจจกิริยาซึ่งเป็นธรรมอันยั่งยืนเที่ยงแท้ในโลก
[๘๘] ตั้งแต่เราจำความได้ ตั้งแต่เรารู้เดียงสาได้มาจนถึงบัดนี้
เราไม่รู้สึกว่าจงใจเบียดเบียนสัตว์แม้ตัวหนึ่งเลย
[๘๙] ด้วยสัจจวาจานี้ ขอเมฆจงทำฝนห่าใหญ่ให้ตก
แน่ะเมฆ ท่านจงคำราม จงทำขุมทรัพย์ของกาให้พินาศไป
ท่านจงทำกาให้ตรอมตรมด้วยความโศก
จงปลดเปลื้องฝูงปลาจากความโศก
[๙๐] พร้อมกับเมื่อเราทำสัจจะอันประเสริฐ

เมฆส่งเสียงสนั่นครั่นครืน ทำฝนให้ตก
ครู่เดียว ก็เต็มเปี่ยมทั้งที่ดอนและที่ลุ่ม

[๙๑] ครั้นเราทำสัจจะอันประเสริฐเห็นปานนี้
อันเป็นความเพียรอันสูงสุด อาศัยกำลังเดชความสัตย์
บรรดาลฝนห่าใหญ่ให้ตก บุคคลมีสัจจะเสมอเราไม่มี
นี่เป็นสัจจบารมีของเรา ฉะนี้แล

มัจฉราชจริยาที่ ๑๐ จบ

๑๑. กัณหทีปายนจริยา (สัจจอุปบารมี)

ว่าด้วยจริยาของกัณหทีปายนดาบส

[๙๒] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นฤษีนามว่ากัณหทีปายนะ
เราไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์เกินกว่า ๕๐ ปี

[๙๓] ใคร ๆ จะรู้ใจเราที่ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์นั้นหามิได้
แม้เราก็ไม่บอกแก่ใคร ๆ ว่า ความไม่ยินดี
และความยินดีมีในใจของเรา

[๙๔] สหายเพื่อนพรหมจารีของเราชื่อว่ามัณฑัพยะ
เป็นฤาษีมีอานุภาพมาก ประกอบด้วยบุพกรรม
(กรรมเก่าให้ผล) ถูกหลาวเสียบ

[๙๕] เราช่วยเหลือพยาบาลมัณฑัพยดาบสนั้นให้หายโรคแล้ว

ได้อำลากลับมายังอาศรมของเราเอง

[๙๖] พราหมณ์ผู้เป็นสหายของเรา ได้พาภริยาและบุตร
ทั้ง ๓ คนพร้อมใจกันเป็นแขกของเรา

[๙๗] เรานั่งเจรจาปราศรัยกับสหายและภรรยาของเขา
อยู่ในอาศรมของตน เด็กโยนลูกข่างเล่นอยู่
ทำให้อสรพิษโกรธแล้ว

[๙๘] ทีนั้น เด็กนั้นใช้มือควานหาตามทางที่ลูกข่างหมุนไปมือไป
ถูกหัวอสรพิษเข้า

[๙๙] พอไปถูกหัวของมัน งูก็โกรธ
มันเคืองจนเหลือจะอดกลั้นอาศัยกำลังพิษ ได้กัดเด็กทันที

[๑๐๐]เด็กถูกงูมีพิษกล้ากัดล้มลงที่พื้นดิน เหตุนั้นเราเป็นผู้ได้รับ
ทุกข์หรือว่าทุกข์นั้นเนื่องจากเรา

[๑๐๑] เราได้ปลอบมารดาและบิดาของเด็กนั้น
ผู้มีทุกข์เศร้าโศกให้เบาใจแล้ว
ได้ทำสัจจกิริยาอันประเสริฐสุดครั้งแรกว่า

[๑๐๒] เราผู้ต้องการบุญ ได้ประพฤติพรหมจรรย์
มีจิตเลื่อมใสอยู่เพียง ๗ วันเท่านั้น ต่อจากนั้น
การประพฤติของเรามีมาเกิน ๕๐ ปีนี้

[๑๐๓] เราไม่ปรารถนาเลย แต่ก็ยังประพฤติอยู่ ด้วยสัจจะนี้
ขอความสวัสดีจงมีแก่เด็กนี้ พิษจงระงับ ยัญญทัตตกุมาร
จงเป็นอยู่เถิด

[๑๐๔] พร้อมกับเมื่อเราทำสัจจกิริยา มาณพซึ่งสั่นเทาด้วยกำลังพิษ
ก็รู้สึกตัว ลุกขึ้นได้ และหายโรค บุคคลมีสัจจะเสมอเราไม่มี
นี้เป็นสัจจบารมีของเรา ฉะนี้แล

กัณหทีปายนจริยาที่ ๑๑ จบ

๑๒. สุตโสมจริยา (สัจจปรมัตถบารมี)

ว่าด้วยจริยาของพระเจ้าสุตโสม

[๑๐๕] อีกเรื่องหนึ่งในกาลที่เราเป็นพระเจ้าแผ่นดินนามว่าสุตโสม
ถูกพระยาโปริสาทจับตัวไปได้
ระลึกถึงคำผัดเพี้ยนไว้กะพราหมณ์ (โปริสาท)

[๑๐๖] พระยาโปริสาทใช้เชือกร้อยฝ่ามือกษัตริย์ ๑๐๑ พระองค์
ไว้แล้ว ทำกษัตริย์เหล่านั้นให้เมื่อยล้าแล้ว
เมื่อต้องการจะทำพลีกรรมให้สำเร็จจึงนำเราเข้าไป

[๑๐๗]พระยาโปริสาทได้ถามเราว่า ท่านปรารถนาจะให้ปล่อย
หรือ ถ้าท่านจะกลับมาหาเรา เราจักทำตามใจชอบของท่าน

[๑๐๘] เรารับคำพระยาโปริสาทนั้นว่า
การกลับมาของเรามีปัญญาหรือ
แล้วเข้าไปยังนครที่น่ารื่นรมย์
มอบราชสมบัติแล้ว ในกาลนั้น

[๑๐๙] เพราะเราระลึกถึงธรรมของสัตบุรุษ เป็นของเก่า

อันพระชินเจ้าเป็นต้นเสพแล้ว ให้ทรัพย์แก่พราหมณ์แล้ว
จึงเข้าไปหาพระยาโปริสาท

[๑๑๐] ในการกลับมายังสำนักของพระยาโปริสาทนั้น เราไม่มี
ความสงสัยว่าจักถูกฆ่าหรือไม่ เราตามรักษาสัจจวาจา
ยอมสละชีวิตเข้าไปหาพระยาโปริสาท
บุคคลมีสัจจะเสมอเราไม่มี นี้เป็นสัจจบารมีของเรา ฉะนี้แล

สุตโสมจริยาที่ ๑๒ จบ

๑๓. **สุวัณณสามจริยา** (เมตตาปรมัตถบารมี)

ว่าด้วยจริยาของพระสุวรรณสามดาบส

[๑๑๑] ในกาลที่เราเป็นดาบสชื่อสามะ ถูกท้าวสักกะเชื้อเชิญมาอยู่
ในป่า เรากับราชสีห์และเสือโคร่งในป่าใหญ่
ต่างน้อมเมตตาเข้าหากัน (เราเข้าใกล้ราชสีห์และเสือโคร่ง
ในป่าใหญ่ได้ด้วยเมตตา)

[๑๑๒] เราแวดล้อมด้วยราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง หมี กระบือ
เนื้อฟาน และหมูป่า อยู่ในป่าใหญ่

[๑๑๓] สัตว์อะไรๆ มิได้สะดุ้งกลัวเรา
แม้เราก็มิได้กลัวสัตว์อะไรๆ
เพราะเรามีกำลังเมตตาค้ำจุน

จึงยินดีอยู่ในป่า ในกาลนั้น ฉะนี้แล

สุวัณณสามจริยาที่ ๑๓ จบ

๑๔. เอกราชจริยา (เมตตาปรมัตถบารมี)

ว่าด้วยพระจริยาของพระเจ้าเอกราช

[๑๑๔] อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลที่เราเป็นพระราชา
ปรากฏนามว่าเอกราช ครั้งนั้น เราอธิษฐานศีลที่บริสุทธิ์ยิ่ง
ปกครองแผ่นดินใหญ่

[๑๑๕]สมาทานกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ประพฤติโดยไม่มีเศษ
สงเคราะห์มหาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการ

[๑๑๖] เมื่อเราเป็นผู้ไม่ประมาทประโยชน์ในโลกนี้
และประโยชน์ในโลกหน้า ด้วยอาการอย่างนี้
พระเจ้าโกศลพระนามว่าทัพพเสน มาชิงเอานครของเราไป

[๑๑๗] ทรงทำข้าราชการ ชาวนิคม พร้อมด้วยทหาร ชาวชนบท
ให้อยู่ในเงื้อมพระหัตถ์หมดแล้วตรัสสั่งให้ฝังเราเสียในหลุม

[๑๑๘] เราเห็นหมู่อำมาตย์ที่แย่งชิงราชสมบัติ
ที่มั่งคั่งภายในนครเราไป เหมือนบุตรที่รัก
บุคคลมีเมตตาเสมอเราไม่มี
นี้เป็นเมตตาบารมีของเรา ฉะนี้แล

เอกราชจริยาที่ ๑๔ จบ

๑๕. มหาโลมหังสจริยา (อุเบกขาปรมัตถบารมี)
ว่าด้วยจริยาของมหาโลมหังสบัณฑิต

[๑๑๙] เรานอนอยู่ในป่าช้า เอาซากศพซึ่งมีแต่กระดูก
ทำเป็นหมอนหนุน เด็กชาวบ้านพวกหนึ่งพากันแสดง
อาการหยาบช้าร้ายกาจนานัปการ
[๑๒๐] อีกพวกหนึ่งร่าเริงดีใจ พากันนำของหอม ดอกไม้ อาหาร
และเครื่องบรรณาการต่างๆ เป็นอันมาก มาให้เรา
[๑๒๑] พวกใดนำทุกข์มาให้เรา และพวกใดนำสุขมาให้เรา
เราเป็นผู้เสมอแก่เขาทั้งหมดไม่มีความเอ็นดูไม่มีความโกรธ
[๑๒๒]เราเป็นผู้วางเฉยในสุขและทุกข์ ในยศและความเสื่อมยศ
เป็นผู้เสมอในสิ่งทั้งปวงนี้เป็นอุเบกขาบารมีของเรา ฉะนี้แล

มหาโลมหังสจริยาที่ ๑๕ จบ

ยุธัญชยวรรคที่ ๓ นิเทสแห่งเนกขัมมบารมีเป็นต้น จบ

นิคมกถา

พระศาสดาผู้ทรงมีพระจริตบริสุทธิ์ ทรงถึงฝั่งแห่งพุทธิจริยา ทรงฉลาดในสรรพจริยาทั้งปวง ทรงเป็นอาจารย์ของโลกอย่างยอดเยี่ยม.

ทรงบรรลุความอัศจรรย์ทั้งปวงแห่งอัจฉริยธรรมทั้งหลาย ทรงประกาศอานุภาพแห่งบุรพจริยาของพระองค์.

พระศาสดาผู้เป็นที่พึ่ง ทรงแสดงจริยาปิฎกและพระเถระผู้สังคายนาพระธรรม ได้สังคายนาจริยาปิฎกเหมือนอย่างนั้น.

ด้วยอานุภาพแห่งบุญนั้น ขอสัตวโลกแม้ทั้งปวงจงหยั่งลงเพื่อปฏิบัติศีลเป็นต้น อันบริสุทธิ์ แล้วจงมีส่วนแห่งวิมุตติรสเถิด.

ขอศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จงประดิษฐานอยู่ในโลกตลอดกาลนาน ขอสัตว์แม้ทั้งปวง จงมีความเคารพในศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเป็นนิจเถิด.

แม้เทพผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ขอจงให้ฝนตกตามฤดูกาลโดยชอบ เป็นผู้ยินดีในพระสัทธรรม จงปกครองโลกโดยธรรมเถิด.

นิคมกถา คือบทสรุปนี้ พระธรรมปาลาจารย์ผู้อยู่ในพัทรติตถวิหาร ได้แต่งไว้.

จริยาปิฎก จบบริบูรณ์

ภาคผนวก

ในคัมภีร์จริยาปิฎกนี้ มีจริยาบางเรื่องที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ก่อนแล้วปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๒๗ - ๒๘ ซึ่งสามารถเทียบเคียงเรื่องในชาดกกับจริยาปิฎก ดังนี้

๑.อกิตติจริยา	ตรงกับ	อกิตติชาดก
๒.สังขพราหมณจริยา	"	สังขชาดก
๓.กุรุธัมมจริยา	"	กุรุธัมมชาดก
๔.มหาสุทัสสนจริยา	"	มหาสุทัสสนชาดก
๕.มหาโควินทจริยา	"	มหาโควินทสูตร
๖.เนมิราชจริยา	"	เนมิราชชาดก
๗.จันทกุมารจริยา	"	จันทกุมารชาดก
๘.สิวิราชจริยา	"	สิวิราชชาดก
๙.เวสสันตรจริยา	"	เวสสันตรชาดก
๑๐.สสปัณฑิตจริยา	"	สสปัณฑิตชาดก
๑๑.มาตุโปสกจริยา	"	สีลวนาคชาดก
๑๒.ภูริทัตตจริยา	"	ภูริทัตตชาดก
๑๓.จัมเปยยจริยา	"	จัมเปยยชาดก
๑๔.จูฬโพธิจริยา	"	จูฬโพธิชาดก
๑๕.มหิสราชจริยา	"	มหิสชาดก

๑๖.รุรุราชจริยา	ตรงกับ	รุรุมิคราชชาดก
๑๗.มาตังคจริยา	"	มาตังคชาดก
๑๘.ธัมมเทวปุตตจริยา	"	ธัมมเทวปุตตชาดก
๑๙.ชยทิสจริยา	"	ชยัททิสชาดก
๒๐.สังขปาลจริยา	"	สังขปาลชาดก
๒๑.ยุธัญชยจริยา	"	ยุธัญชยชาดก
๒๒.โสมนัสสจริยา	"	โสมนัสสชาดก
๒๓.อโยฆรจริยา	"	อโยฆรชาดก
๒๔.ภิงสจริยา	"	ภิสชาดก
๒๕.โสณนันทปัณฑิตจริยา	"	โสณนันทชาดก
๒๖.มูคปักขจริยา	"	เตมิยชาดก
๒๗.กปิลราชจริยา	"	วานรินทชาดก
๒๘.สัจจสวหยปัณฑิตจริยา	"	สัจจังกิรชาดก
๒๙.วัฏฏกโปตกจริยา	"	วัฏฏกชาดก
๓๐.มัจฉราชจริยา	"	มัจฉชาดก
๓๑.กัณหทีปายนจริยา	"	มัณฑัพยชาดก
๓๒.สุตโสมจริยา	"	มหาสุตโสมชาดก
๓๓. สุวัณณสามจริยา	"	สุวัณณสามชาดก
๓๔.เอกราชจริยา	"	เอกราชชาดก
๓๕.มหาโลมหังสจริยา	"	โลมหังสชาดก

****

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : มกราคม ๒๕๕๒ จำนวน : ๕,๐๐๐ เล่ม
รวบรวมโดย : อาจารย์สุรพงค์ เทพสุธา
พิสูจน์อักษรโดย : อาจารย์สุรพงค์ เทพสุธา
เผยแพร่โดย : ชมรมใฝ่ธรรมวันพุธ โทร ๐๒-๓๐๘-๐๑๘๙

โส สาคเร ชลธิกํ รุธิรํ อทาสิ
ภูมึ ปราชิย สมํสมทาสิ ทานํ
เมรุปฺปมาณมธิกญฺจ สโมฬิสีสํ
เขตารกาธิกตรํ นยนํ อทาสิ.

(ชินาลงฺการ)

พระโพธิสัตว์นั้น ได้ให้แล้ว ซึ่งโลหิตเป็นทาน มากกว่าน้ำ ในมหาสมุทร
ได้ให้แล้ว ซึ่งเนื้อของตน เป็นทาน จนชนะแผ่นดิน
ได้ให้แล้ว ซึ่งศีรษะที่อภิเษกแล้ว ยิ่งกว่าประมาณแห่งขุนเขาสุเมรุ
และได้ให้แล้ว ซึ่งนัยน์ตา มากยิ่งกว่าดวงดาวในท้องฟ้า.

หนังสือเรื่อง จริยาปิฎก

รวบรวมโดย อาจารย์สุรพงศ์ เทพสุธา